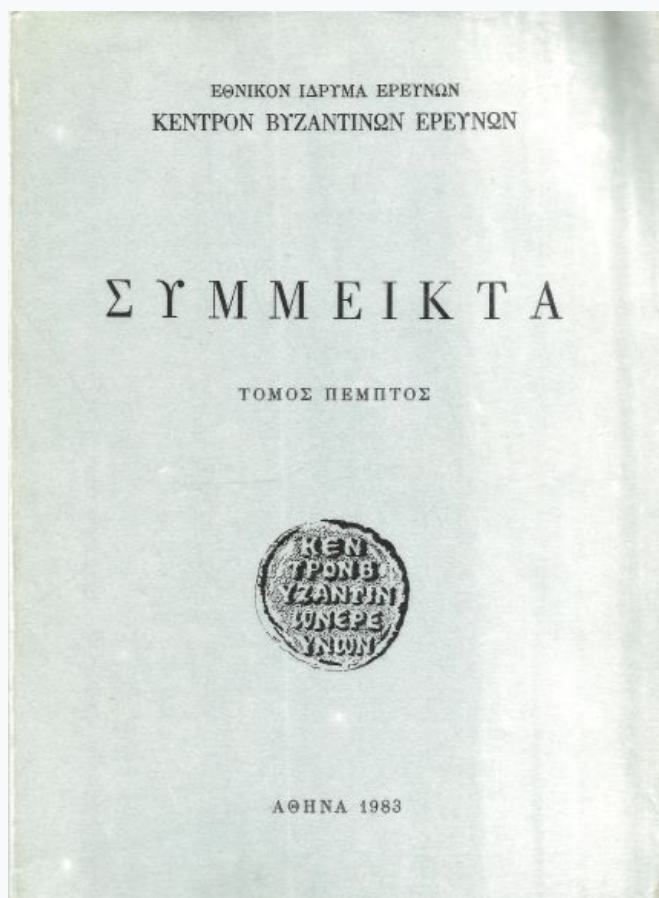

Byzantina Symmeikta

Vol 5 (1983)

SYMMEIKTA 5

Νομισματικοί «θησαυροί» καὶ μεμονωμένα νομίσματα ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο (ΣΤ΄-Ζ΄ αἰ.)

Ἀννα ΑΒΡΑΜΕΑ

doi: [10.12681/byzsym.679](https://doi.org/10.12681/byzsym.679)

Copyright © 2014, Ἀννα ΑΒΡΑΜΕΑ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΑΒΡΑΜΕΑ Α. (1983). Νομισματικοί «θησαυροί» καὶ μεμονωμένα νομίσματα ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο (ΣΤ΄-Ζ΄ αἰ.). *Byzantina Symmeikta*, 5, 49–90. <https://doi.org/10.12681/byzsym.679>

NOMΙΣΜΑΤΙΚΟΙ «ΘΗΣΑΥΡΟΙ» ΚΑΙ ΜΕΜΟΝΩΜΕΝΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟ

(ΣΤ' - Ζ' αϊ.)*

Ἡ συμβολὴ τῆς νομισματικῆς μαρτυρίας καὶ ἡ ἀξία τῆς εὑρεσης «θησαυροῦ» ἢ μεμονωμένων νομισμάτων γιὰ τὴν ἱστορικὴ ἔρευνα ἔχουν τονισθεῖ σὲ πολλὰς ἐργασίες, ἰδιαίτερα σὲ ὅσες ἀσχολήθηκαν μὲ τὴ διερεύνηση περιοχῶν, ποὺ ὑπῆρξαν πεδία πολεμικῆς δραστηριότητος καὶ πολιτικῶν ἀναστατώσεων ἢ μὲ τὴν ἀνασύστασιν τοῦ ἐμπορικοῦ δικτύου καὶ τῶν συναλλαγῶν εἶναι γενικὰ ἀποδεκτὸ ὅτι ἡ νομισματικὴ μαρτυρία ἐπαληθεύει, διευκρινίζει ἢ συμπληρώνει συμβάντα καὶ ἄλλα ἱστορικὰ στοιχεῖα γνωστὰ ἀπὸ φιλολογικὰς ἢ ἀρχαιολογικὰς πηγὰς¹. Ἡ βιβλιογραφία ποὺ ἀναφέρεται στὴν ἱστορικὴ ἐκμετάλλευσιν τῶν νομισματικῶν δεδομένων εἶναι πλούσια καὶ μάλιστα γιὰ ἐποχὰς ποὺ ἐλάχιστα διαφωτίζονται ἀπὸ τὶς φιλολογικὰς πηγὰς. Στὶς περισσότερες ὁμῶς μελέτες, τὰ ἱστορικὰ συμπεράσματα στηρίχθησαν στὰ νομισματικὰ εὐρήματα τῶν μεγάλων κέντρων παραβλέποντας τὴν ὑπαιθρον. Τὰ νομίσματα ποὺ δημοσιεύθησαν ἀπὸ τὶς συστηματικὰς ἀνασκαφὰς τῆς Ἀθῆνας καὶ τῆς Κορίνθου ἔγιναν ἀντικείμενα αὐτοτελῶν ἐργασιῶν καὶ παράλληλα χρησιμοποιήθηκαν σὲ γενικώτερες ἱστορικὰς συνθέσεις ποὺ ἀναφέρονται στοὺς λεγόμενους «σκοτεινοὺς χρόνους», κατὰ τὴν ἐποχὴ τῶν Ἀβαρικῶν καὶ Σλαβικῶν ἐπιδρομῶν².

*Ὁ ἀναγνώστης ὅς συμβουλευτεῖ τὶς βραχυγραφίαις στὸ τέλος τῆς ἐργασίας.

1. P. Grierson, *The Interpretation of Coin Finds* (= *The President's Address*), *The Numismatic Chronicle* 6 (1966), σελ. XI. Τοῦ ἴδιου, *Byzantine Coinage as Source Material*, *Proceedings of the XIIIth International Congress of Byzantine Studies*, London 1967, σελ. 317 - 333. Cécile Morrisson, *Byzance, A Survey of Numismatic Research 1972 - 1977*, *International Numismatic Commission*, Berne 1979, σελ. 213 - 235, ἰδιαίτερα, 217 - 219.

2. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρονται: J. H. Finley, Jr., *Corinth in the Middle Ages*, *Speculum* 7 (1932), σελ. 478 - 479. P. Charanis, *The Significance of Coins as Evidence for the History of Athens and Corinth in the Seventh and Eighth Centuries*, *Historia* 4 (1955), σελ. 163 - 172 (= *Studies on the Demography of the Byzantine Empire*, Var. Reprints, London 1972, ἀρ. XII). D. M. Metcalf, *The Slavonic Threat to Greece circa 580: some Evidence from Athens*, *Hesperia* 31 (1962), σελ. 134 - 157. Sp. Vryonis, *An Attic Hoard of Byzantine Gold Coins (668 - 741) from the Thomas Whittemore Collection and the Numismatic Evidence for the Urban History of Byzantium*, *ZRVI* 8 (1963), *Mélanges G. Ostrogorsky* I, σελ. 291 - 300. D. A. Z a-

Σύμφωνα με γενικά αποδεκτή πρακτική, ή αξία της νομισματικής μαρτυρίας εξαρτάται από τις συνθήκες κάτω από τις οποίες αποκαλύφθηκαν τα εύρηματα¹ είναι φυσικό π.χ. να συσχετίζονται τα νομίσματα με τα στρώματα καταστροφής και να υπολογίζουμε ότι η καταστροφή συντελέσθηκε λίγο μετά τη χρονολογία της τελευταίας κοπής που περιλαμβάνεται στο «θησαυρό». Για το λόγο αυτό ο ιστορικός που θα προσπαθήσει να εκμεταλλευτεί το νομισματικό υλικό, είναι δέσμιος του τρόπου με τον οποίο έχει δημοσιευθεί. Τις ελλείψεις της παλαιότερης έρευνας προσπαθεί να συμπληρώσει η νεώτερη και ένας μεγάλος όγκος νομισματικού υλικού δημοσιεύεται τα τελευταία χρόνια με συστηματικό τρόπο και πιστή παρουσίαση των εύρημάτων από ξένους και Έλληνες επιστήμονες¹. Παρ' όλα αυτά, στα πλαίσια ευρύτερης μελέτης για την Πελοπόννησο του ΣΤ' και Ζ' αι. η έρευνά μου αντιμετώπισε τα κενά του νομισματικού υλικού που στην εργασία αυτή γίνεται προσπάθεια αν όχι να καλυφθούν τουλάχιστον να μειωθούν. Είναι γνωστά τα μειονεκτήματα που προκύπτουν από την παρουσίαση μόνον ενός τμήματος, της Πελοποννήσου, αποκομμένου από τον υπόλοιπο χώρο της Βαλκανικής, όπου συντελούνται ιστορικά γεγονότα που σφραγίζουν την εποχή που εξετάζεται εδώ· όμως πρακτικοί λόγοι επέβαλαν αυτή την επιλογή. Ορθότερη θα ήταν η έρευνα που θα περιλάμβανε και τη βορειότερη Ελλάδα. Θετικά ιστορικά συμπεράσματα μπορούν να εξαχθούν μόνο με συγκριτική μέθοδο, μεταξύ διαφόρων περιοχών για τις οποίες προϋποτίθεται ότι έχει διεξαχθεί εξαντλητική έρευνα². Αν για τους «θησαυρούς» της συλλογής αυτής μπορώ να ισχυρισθώ ότι εξαντλήθηκε, στα μέτρα του δυνατού, η προσπάθεια για την επισήμανσή τους, η αντίστοιχη προσπάθεια για τα μεμονωμένα νομίσματα δεν καλύπτει τα κενά, γιατί ο συσσωρευμένος από πολλά χρόνια όγκος στα Μουσεία και τις κατά τόπους Εφορείες παραμένει ως επί το πλείστον ανέκδοτος.

kythinos, *La grande brèche dans la tradition historique de l'Hellénisme, du septième au neuvième siècle*, Χαριστήριο εις Α.Κ. 'Ορλάνδον, τ. Γ', 'Αθήναι 1966, σελ. 300 - 324. Ρορονιέ, MEFRA 1975, σελ. 445 - 504, ιδιαίτερα, 457 - 461. Τοῦ Ἰδίου, CRAI 1978, σελ. 596 - 648 και CRAI 1980, σελ. 230 - 257. Υαννοπουλος, *Argolide*, σελ. 323 - 371, ιδιαίτερα, 355 - 359. Lemerle, *Miracles II*, σελ. 62 κέ.

1. Βλ. όσα γράφει ο Lemerle, *Miracles II*, σελ. 183, σημ. 281bis, για τη συμβολή των 'Ελλήνων επιστημόνων και ιδιαίτερα της 'Εφόρου του Νομισματικού Μουσείου 'Αθηνών κυρίας Μάντως Οικονομίδου, καθώς και ο D. M. Metcalf, *Coinage in South-Eastern Europe 820 - 1396*, London 1979, σελ. VI· στη σελ. XXII δημοσιεύει κατάλογο των συστηματικών αποδελτιώσεων των «θησαυρών» από τις χώρες της Νοτιανατολικής Ευρώπης.

2. Βλ. την εργασία της Β. 'Αθανασοπούλου - Πέννα, «Θησαυρός» νομισμάτων του μ.Χ. αι. από την περιοχή των Θηβών, AE 1979, 200 - 213, πίν. 61 - 65. Τα κενά έλπιζω ότι θα καλυφθούν από το «Εύρετήριο θησαυρών» του ΣΤ' και Ζ' αι. που συντάσσεται με πρωτοβουλία του V. Ρορονιέ και της Cécile Morrisson και όπου συνεργάζονται η Μάντω Οικονομίδου και ο Γιάννης Τουράτσογλου (Νομισματικό Μουσείο 'Αθηνών).

Ἡ ἔρευνα γιὰ τὴ συγκέντρωση νομισματικοῦ ὕλικου χρήσιμου γιὰ ἱστορικὴ ἐκμετάλλευση θὰ ἦταν ἄκαρπη χωρὶς τὴν ἀμέριστη συμπαράσταση καὶ βοήθεια τῆς Ἐφόρου καὶ Διευθύντριας τοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν κυρίας Μάντως Οἰκονομίδου, στὴν ὁποία ὀφείλω τὴ γνώση γιὰ τοὺς ἀνέκδοτους «θησαυροὺς» τοῦ Μουσείου καὶ τὴν ἀπὸ κοινου ἐπιτόπια ἔρευνα σὲ πολλὰ Μουσεῖα καὶ Ἀρχαιολογικὲς Ἐφορεῖες τῆς Πελοποννήσου. Οἱ εὐχαριστίες ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ εἶναι μικρὸ δεῖγμα τῆς ὀφειλῆς μου. Ἡ ἐρευνητικὴ ἐργασία ἔγινε ἐπίσης στὰ Μουσεῖα τῆς Ἀρχαίας Κορίνθου — στὰ ἀνασκαφικὰ εὐρήματα τῆς Ἀμερικανικῆς Σχολῆς Κλασικῶν Σπουδῶν Ἀθηνῶν — τῆς Πάτρας, τοῦ Ἄργου, τῆς Νεμέας, τῆς Σπάρτης καὶ τῆς Ὀλυμπίας. Στὴν Κόρινθο, μὲ τὴν ἄδεια τοῦ διευθυντῆ ἀνασκαφῶν Ἀρχαίας Κορίνθου κ. Charles K. Williams, II, καὶ τὴ βοήθεια τοῦ νομισματολόγου κ. Ὁρέστη Ζερβοῦ, τοὺς ὁποίους θερμὰ εὐχαριστῶ, μελέτησα τὰ δελτία τοῦ νομισματικοῦ ὕλικου ποὺ παραμένει ἀνέκδοτο ἢ ἀτελῶς ἐκδεδομένο¹. Γιὰ τὴ βοήθεια μελέτης στὸ Ἄργος εὐχαριστῶ τὸ διευθυντὴ τῆς Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν κ. Olivier Picard· γιὰ τὰ νομίσματα τῆς Νεμέας, τὸ διευθυντὴ τῆς Ἀμερικανικῆς Σχολῆς Κλασικῶν Σπουδῶν Ἀθηνῶν κ. Stephen Miller. Ἐπίσης εὐχαριστῶ τὴν κυρία E. Gebhard, ποὺ μοῦ ἐπέτρεψε νὰ μελετήσω τὸ «θησαυρὸ» τῆς Ἰσθμίας. Τοὺς Ἐφόρους Ἀρχαιοτήτων, Πάτρας κ. Γιάννη Παπαποστόλου, Σπάρτης κ. Θ. Σπυρόπουλο, ποὺ μοῦ ἔδωσε γιὰ μελέτη τὸ «θησαυρὸ» τῆς Πελλάνας, καὶ Ὀλυμπίας κ. Κ. Τσάκο, εὐχαριστῶ γιὰ κάθε βοήθεια ποὺ μοῦ πρόσφεραν*.

1. Ὅπως εἶναι γνωστὸ τὰ νομίσματα ἀπὸ τὶς ἀνασκαφὲς τῆς Κορίνθου δημοσιεύθηκαν ἀπὸ τὴν Edwards, *Corinth VI*, ὅπου ἀναφέρονται τὰ νομισματοκοπεῖα, ἡ χρονολογία κοπῆς, κλπ. Τῆς Ἰδίας, *Report*, σελ. 241 - 256. Harris, *Coins*, σελ. 143 - 162. Καὶ τὰ δύο τελευταῖα αὐτὰ δημοσιεύματα δὲν ἔχουν ἐνδείξεις γιὰ νομισματοκοπεῖα, χρονολογία κοπῆς κλπ. Ἀπὸ τὸ 1971 ἀρχίζει συστηματικὴ δημοσίευση τῶν νομισμάτων τῶν ἀνασκαφῶν στὸ *Hesperia* ἀπὸ τὴν Joan Fisher καὶ πρόσφατα ἀπὸ τὸν O. Zervos, ἀλλὰ καὶ στὸ διάστημα αὐτὸ παραμένουν ἀνέκδοτα τὰ νομίσματα ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὶς ἀνασκαφὲς τῆς περιοχῆς τοῦ Γυμνασίου καὶ τοῦ «Λόφου τοῦ Ναοῦ» (Temple Hill). Μὲ τὴ μελέτη τῶν νομισματικῶν δελτίων τῆς Ἀμερικανικῆς Σχολῆς στὴν Ἀρχαία Κόρινθο προσπάθησα νὰ καλύψω τὰ κενὰ τῶν ἐτῶν 1940 κ.έ. καθὼς καὶ τὶς ἐλλείψεις τῶν ἐκδεδομένων ὡς πρὸς τὴν ἐνδειχὴ νομισματοκοπεῖου καὶ τὶς χρονολογίες κοπῆς.

* Στὴν παρουσίαση τοῦ ὕλικου χρησιμοποιοῦνται τὰ ἀκόλουθα σύμβολα: ANT Ἀντιόχεια, Ε πεντανόμμιο, ΘΕΣ Θεσσαλονίκη, Ι δεκανόμμιο, Κ μισὸς φόλλις, ΚΥΖ Κύζικος, ΚΩΝ Κωνσταντινούπολη, Μ φόλλις, Θ φόλλις ἀπὸ «θησαυρὸ», ΝΙΚΟ Νικομήδεια, σολ σόλιδος, χ.έ.ν. χωρὶς ἐνδειχὴ νομισματοκοπεῖου.

N. KOPINΘΙΑΣ

«ΘΗΣΑΥΡΟΣ» 1

Θέση: Ἀρχαία Κόρινθος. Σὲ δωμάτιο κτηρίου δυτικὰ τῆς Ὁδοῦ Λεχαίου, νότια τοῦ Παλαιοῦ Μουσείου. Field Notebook 87, σχέδιο, σελ. 64 - 65.

Χρόνος - Συνθήκες εὑρεσης: 17 Ἰουλίου 1925. Ἀνασκαφές Ἀμερικανικῆς Σχολῆς Κλασικῶν Σπουδῶν Ἀθηνῶν: 50 χάλκινα νομίσματα δίπλα σὲ δύο σκελετούς. 30 Ὀκτωβρίου 1925: κάτω ἀπὸ τὰ ὁστᾶ τῶν σκελετῶν ἀποκαλύφθηκαν 6 ἀκόμη χάλκινα. Ἐπίσης κάτω ἀπὸ τὸ δεύτερο σκελετὸ ἀποκαλύφθηκαν 20 μικρὲς χάλκινες ὑποδιαιρέσεις (minimi). Τὰ δύο ἄτομα σκοτώθηκαν προφανῶς ὅταν ἓνας ἰσχυρὸς σεισμὸς κατέρριψε τὸ κτήριο καὶ τὰ καταπλάκωσε.

Κατάθεση: Βιβλιοθήκη Ἀμερικανικῆς Σχολῆς Κλασικῶν Σπουδῶν - Μουσεῖο Ἀρχαίας Κορίνθου.

Βιβλιογραφία: O. B r o n e e r, *Area North of Basilica*, AJA 30 (1926), σελ. 52 - 53. S c r a n t o n, *Corinth XVI*, σελ. 8, 16. Field Notebook, σελ. 72 καὶ χειρόγραφο σημείωμα τῆς κυρίας Nancy Bookidis τὴν ὁποία εὐχαριστῶ πρὸς τοῦ παραχώρησε. Πρβλ. D e n g a t e, *Coin Hoards*, σελ. 160 - 161, σημ. 31.

Σύνθεση: 50 + 6 χάλκινα καὶ 20 μικρὲς χάλκινες ὑποδιαιρέσεις (minimi). Ἀπὸ τὰ 56 χάλκινα νομίσματα τοῦ «εὐρήματος» μόνον 8 διασώθηκαν μετὰ τὸν καθαρισμό. Οἱ 20 μικρὲς χάλκινες ὑποδιαιρέσεις καταστράφηκαν ἐπίσης.

Κατάταξη κατὰ ἔτη καὶ νομισματοκοπεῖα: Ἰουστινιανὸς Α': 1 Ρώμη 538 - 549. Ἰουστῖνος Β': 3M(KΩN 574/5, KΩN 568/9, KYZ 574/5), E 565/578 καὶ 4 νόμμια.

Χρόνος ἀπώλειας: Μετὰ τὸ 578.

«ΘΗΣΑΥΡΟΣ» 2

Θέση: Ἀρχαία Κόρινθος. Ρωμαϊκὸ τεῖχος πόλης — ἀνατολική πλευρά.

Χρόνος - Συνθήκες εὑρεσης: 13 Ἰουνίου 1930. Ἀνασκαφές Ἀμερικανικῆς Σχολῆς Κλασικῶν Σπουδῶν Ἀθηνῶν. Ἐνδείξεις γιὰ αἰφνίδια φυγὴ λόγω σειсмоῦ.

Κατάθεση: Βιβλιοθήκη Ἀμερικανικῆς Σχολῆς Κλασικῶν Σπουδῶν - Μουσεῖο Ἀρχαίας Κορίνθου.

Βιβλιογραφία: E d w a r d s, *Report*, σελ. 248 - 249. S c r a n t o n, *Corinth XVI*, σελ. 7, σχ. IIΕ. A d e l s o n - K u s t a s, *Hoard of Minimi*, σελ. 162 - 163. J. W i s e m a n, *The Gymnasium Area at Corinth, 1969 - 1970*, *Hesperia* 41 (1972), σελ. 7, σημ. 28. T. G r e g o r y, *The Late Roman Wall at Corinth*, *Hesperia* 48 (1979), σελ. 272 - 273.

Σύνθεση: 742 μικρές χάλκινες υποδιαιρέσεις (minimi), ἐκ τῶν ὁποίων οἱ 336 ἀναγνώσιμες.

Κατάταξη κατὰ ἔτη καὶ νομισματοκοπεῖα: Θεοδόσιος Β': 28, Μαρκιανός: 15. Λέων Α': 32. Ζήνων: 38. Ποικίλοι τύποι: 40. Ἀναστάσιος Α': 148. Σύμφωνα μὲ τὴν ἐργασία τοῦ G r e g o r y, ὅ.π., τὰ νομίσματα ποὺ ἀποδίδονταν στὸν Ἀναστάσιο ἀνήκουν πιθανότατα στὶς βασιλεῖες Ἰουστίνου Α' καὶ Ἰουστινιανοῦ Α' καὶ συγκεκριμένα: ἀρ. 185 - 201: Ἰουστίνος Α', ἀρ. 202 - 312: Ἀναστάσιος ἢ Ἰουστινιανός, ἀρ. 313 - 327: Ἀναστάσιος, Ἰουστίνος Α' ἢ Ἰουστινιανός.

Χρόνος ἀπώλειας: Πιθανὸν ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ Α'.

«ΘΗΣΑΥΡΟΣ» 3

Θέση: Ἀρχαία Κόρινθος. Κατάστημα Νοτιοδυτικῆς Ἀγορᾶς.

Χρόνος - Συνθήκες εὑρεσης: 9 Μαΐου 1933. Ἀνασκαφὲς Ἀμερικανικῆς Σχολῆς Κλασικῶν Σπουδῶν Ἀθηνῶν. Ἐνδείξεις γιὰ καταστροφὴ κτηρίου ἀπὸ σεισμό. Ὁ κάτοχος τοῦ «εὐρήματος» ἔφυγε ἀφήνοντας τὰ νομίσματα στὸ συρτάρι ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἔπεσαν, διασκορπίσθηκαν στὸ πάτωμα καὶ καταπλακώθηκαν ἀπὸ τὸ ἐπάνω τμῆμα τοῦ καταστήματος.

Κατάθεση: Βιβλιοθήκη Ἀμερικανικῆς Σχολῆς Κλασικῶν Σπουδῶν - Μουσεῖο Ἀρχαίας Κορίνθου.

Βιβλιογραφία: E d w a r d s, *Report*, σελ. 249. A d e l s o n - K u s t a s, *Hoard of Minimi*, σελ. 163. S c r a n t o n, *Corinth XVI*, σελ. 8. D e n g a t e, *Coin Hoards*, σελ. 154, σημ. 15.

Σύνθεση: 460 χάλκινα ἐκ τῶν ὁποίων 245 δυσανάγνωστα, 2 παρνεβλήθηκαν — Ἀπέμειναν: 213. Ὁ «θησαυρὸς» περιλάμβανε ρωμαϊκὰ νομίσματα καί: Ἀναστάσιος Α': 70. Ἰουστίνος Α': 18. Ἰουστινιανός Α': 63. Βανδάλων καὶ Ὀστρογότθων βασιλέων: 15.

Χρόνος ἀπώλειας: Πιθανὸν ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ Α'.

«ΘΗΣΑΥΡΟΣ» 4

Θέση: Ἀρχαία Κόρινθος: Νότια Στοά - Ρωμαϊκὸ λουτρό.

Χρόνος - Συνθήκες εὑρεσης: Τέλη 1937. Ἀνασκαφές Ἀμερικανικῆς Σχολῆς Κλασικῶν Σπουδῶν Ἀθηνῶν.

Κατάθεση: Βιβλιοθήκη Ἀμερικανικῆς Σχολῆς Κλασικῶν Σπουδῶν - Μουσεῖο Ἀρχαίας Κορίνθου.

Βιβλιογραφία: Harris, *Coins*, σελ. 145. Ch. H. Morgan, II, *Excavations at Corinth, Autumn 1937*, AJA 42 (1938), σελ. 363. Adelson - Kustas, *Hoard of Minimi*, σελ. 163.

Σύνθεση: 387 χάλκινα.

Κατάταξη κατὰ ἔτη καὶ νομισματοκοπεῖα: Ὁ «θησαυρός», ἐκτὸς ἀπὸ 1 ἀρχαῖο Σικυῶνος καὶ 22 ρωμαϊκά, περιλάμβανε: Ἀναστάσιος Α': 92. Ἰουστινιανὸς Α': 6. Ἀβέβαια Ε' αἰ.: 48. Μὲ μικρὴ ἑξεργη κουκίδα στὸ κέντρο: 19. Μὲ δυσανάγνωστη πίσω ἐπιφάνεια: 12. Ἀπολύτως δυσανάγνωστα: 185.

Χρόνος ἀπόκρυψης ἢ ἀπώλειας: Βασιλεία Ἰουστινιανοῦ Α'.

«ΘΗΣΑΥΡΟΣ» 5

Θέση: Ἀρχαία Κόρινθος, κοντὰ στὴν Ἐθνικὴ Ὁδὸ.

Χρόνος - Συνθήκες εὑρεσης: 1965. Ἀνασκαφὴ Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας.

Κατάθεση: Νομισματικὸ Μουσεῖο Ἀθηνῶν.

Βιβλιογραφία: Μάντωσης Καραμεσίνη - Οἰκονομίδου, *Νομισματικὴ Συλλογὴ Ἀθηνῶν*, ΑΔ 21 (1966), Β' 1 - Χρονικά, σελ. 8.

Σύνθεση: 90 μικρὲς χάλκινες ὑποδιαιρέσεις (minimi) ἐποχῆς Βαλεντινιανοῦ Γ', Λέοντος Α', Ἀναστασίου Α', Ἰουστινιανοῦ Α', Ὁστρογότθων βασιλέων, Ἰουστίνου Α'.

Χρόνος ἀπόκρυψης ἢ ἀπώλειας: Βασιλεία Ἰουστίνου Α'.

«ΘΗΣΑΥΡΟΣ» 6

Θέση: Ἀρχαία Κόρινθος. Σημερινὸς ὁμώνυμος οἰκισμὸς. Οἰκόπεδο I. Λέκκα.
Χρόνος - Συνθήκες εὑρεσης: Σεπτέμβριος 1971. Ἀνασκαφὴ Ἑλληνικῆς Ἀρ-
χαιολογικῆς Ὑπηρεσίας (Γ' Ἐφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων).

Κατάθεση: Νομισματικὸ Μουσεῖο Ἀθηνῶν.

Βιβλιογραφία: Μίνας Κρίκου - Γαλάνη, *Εὔρημα Κορίνθου μικρῶν
χάλκινων ὑποδιαιρέσεων Ε' καὶ ΣΤ' αἰ. μ.Χ.*, ΑΔ 28 (1973), Α' - Με-
λέται [1975], σελ. 138 - 158.

Σύνθεση: 626 μικρὲς χάλκινες ὑποδιαιρέσεις (minimi). Ταυτίσθηκαν 273.

Κατάταξη κατὰ ἔτη καὶ νομισματοκοπεῖα: Ε' - ΣΤ' αἰ.: 9. Ἀναστάσιος Α':
94. Ἰουστῖνος Α': 45. Ἀναστάσιος Α' ἢ Ἰουστῖνος Α': 45. Ἀπροσδιό-
ριστα: 1. Ἰουστινιανὸς Α': 5. ΣΤ' αἰ.: 10.

Χρόνος ἀπόκρυψης: Βασιλεία Ἰουστινιανοῦ Α'.

«ΘΗΣΑΥΡΟΣ» 7

Θέση: Ἀρχαία Κόρινθος. Περιοχὴ Γυμνασίου - «Κρήνη τῶν λύχνων» («Foun-
tain of the Lamps»). Γιά τὸν ἐντοπισμὸ βλ. J. R. W i s e m a n, *Co-
rinth and Rome I: 228 B.C. - A.D. 267*, στή σειρὰ Aufstieg und Nie-
dergang der römischen Welt, II, Principat, VII, I, Berlin - New
York 1979, σελ. 438 - 548, εἰκ. 10 καὶ τ ο ὺ ἱ δ ι ο υ, *The Gymna-
sium Area at Corinth 1969 - 1970*, Hesperia 41 (1972), σελ. 1 - 42,
εἰκ. 1. Field Notebook 537, σελ. 43, 46.

Χρόνος - Συνθήκες εὑρεσης: 30 Ὀκτωβρίου, 1 Νοεμβρίου 1971. Ἀνασκαφὴ
ἀποστολῆς Πανεπιστημίου τοῦ Τέξας (Austin), γιὰ τὴν Ἀμερικανικὴ
Σχολὴ Κλασικῶν Σπουδῶν Ἀθηνῶν. Ἐνδείξεις ὅτι τὰ κρυμμένα νομί-
σματα διασκορπίστηκαν, λόγω σεισμοῦ, σὲ κατώτερα στρώματα.

Κατάθεση: Βιβλιοθήκη Ἀμερικανικῆς Σχολῆς Κλασικῶν Σπουδῶν - Μουσεῖο
Ἀρχαίας Κορίνθου.

Βιβλιογραφία: D e n g a t e, *Coin Hoards*, σελ. 153 - 174.

Σύνθεση: 579 χάλκινα (δισώθηκαν).

Κατάταξη κατὰ ἔτη καὶ νομισματοκοπεῖα: 4 ἀρχαῖα ἑλληνικά, 62 ὑστερορω-
μαϊκά. Ἰουστινιανὸς Α': 3M, 2I, 6E. Ἰουστῖνος Β': 2M, 3K, 1E καὶ
113 νόμμια Ἀναστασίου Α' ἢ Ἰουστινιανοῦ Α', Ἰουστίνου Α', Ἰουστι-

νιανοῦ Α', Baduila κ.ά. Βλ. λεπτομερὴ κατάλογο στὸν D e n g a t e, ὅ.π. σελ. 162 - 174.

Χρόνος ἀπόκρυψης: Μετὰ τὸ 578.

«ΘΗΣΑΥΡΟΣ» 8

Θέση: Ἀρχαία Κόρινθος. Περιοχὴ Γυμνασίου. Κατὰ μῆκος τοίχου τοῦ ἀνατολικότερου δωματίου τῆς «Κρήνης τῶν λύχνων» («Fountain of the Lamps»). Τὸ «θησαυρὸν» σκέπαζε κομμάτι ἀπὸ βάση ἀγάλματος.

Χρόνος - Συνθήκες εὑρεσης: 5 Νοεμβρίου 1971. Ἀνασκαφὴ ἀποστολῆς Πανεπιστημίου τοῦ Τέξας (Austin), γιὰ τὴν Ἀμερικανικὴ Σχολὴ Κλασικῶν Σπουδῶν Ἀθηνῶν.

Κατάθεση: Βιβλιοθήκη Ἀμερικανικῆς Σχολῆς Κλασικῶν Σπουδῶν - Μουσεῖο Ἀρχαίας Κορίνθου.

Βιβλιογραφία: D e n g a t e, *Coin Hoards*, σελ. 175 - 178.

Σύνθεση: 36 χάλκινα· 31 διασώθηκαν.

Κατάταξη κατὰ ἔτη καὶ νομισματοκοπεῖα: Θεοδοσίου Δ', Ἰουστίνου Α', Ἰουστινιανοῦ Α', δυσανάγνωστα Δ' - Ε' αἰ., Ἀναστασίου - Ἰουστινιανοῦ. Βλ. λεπτομερὴ κατάλογο στὸν D e n g a t e, ὅ.π., σελ. 177 - 178.

Χρόνος ἀπόκρυψης: Πιθανὸν πρὶν ἀπὸ τὸ σεισμὸ τοῦ 551.

«ΘΗΣΑΥΡΟΣ» 9

Θέση: Ἰσθμία. Ναὸς Ποσειδῶνα - βόρεια κιονοστοιχία.

Χρόνος - Συνθήκες εὑρεσης: 1954. Ἀνασκαφὲς Πανεπιστημίου Σικάγου.

Κατάθεση: Βιβλιοθήκη Ἀμερικανικῆς Σχολῆς Κλασικῶν Σπουδῶν - Μουσεῖο Ἀρχαίας Κορίνθου.

Βιβλιογραφία: O. B r o n e e r, *Excavations at Isthmia, 1954*, Hesperia, 24 (1955), σελ. 117, 136, σημ. 34. D. M. M a c D o w a l l, *The Byzantine Coin Hoard Found at Isthmia*, Archaeology 18 (1965), σελ. 264 - 267. Αὐτοψία στὶς 12.8.1982, μὲ τὴν ἄδεια τῆς κυρίας E. Gebhard.

Σύνθεση: 207 χάλκινοι φύλλεις καὶ μισοὶ φύλλεις καὶ 73 μικρὲς χάλκινες ὑποδιαίρέσεις.

Κατάταξη κατά ἔτη καὶ νομισματοκοπεῖα: Ἰουστινιανὸς Α': 30M ΚΩΝ (ἀπὸ 538/9 ὠς 559/60), 5K ΘΕΣ (ἀπὸ 563/4 ὠς 565), 6M ΝΙΚΟ (ἀπὸ 539/40 ὠς 557/8), 2K ΝΙΚΟ (557/8), 6M ΚΥΖ (ἀπὸ 544/5 ὠς 556/7), 2K ΚΥΖ (544/5), 12M ΑΝΤ (ἀπὸ 542/3 ὠς 564/5). Σύνολο: 63. Ἰουστινός Β': 23M ΚΩΝ (ἀπὸ 567/8 ὠς 575/6), 5K ΚΩΝ (ἀπὸ 565/6 ὠς 575/6), 68K ΘΕΣ (ἀπὸ 566/7 ὠς 577/8), 15M ΝΙΚΟ (ἀπὸ 567/8 ὠς 575/6), 2K ΝΙΚΟ (570/1, 571/2), 4M ΚΥΖ (ἀπὸ 567/8 ὠς 573/4), K ΚΥΖ (574/5), M ΑΝΤ (565/6), K ΑΝΤ (572/3). Σύνολο: 120. Τιβέριος Β': 2M ΚΩΝ (579/80, 580/1), 18K ΘΕΣ (ἀπὸ 578/9 ὠς 581/2), 3M ΝΙΚΟ (579/80, 581/2). Σύνολο: 23. Μαυρίκιος: K ΘΕΣ (583/4). Ὁ «θησαυρὸς» περιέχει ἐπίσης 61 μικρὲς χάλκινες ὑποδιαίρεσεις καὶ 12 Ὀστρογότθων καὶ Βανδάλων βασιλέων.

Χρόνος ἀπόκρυψης: Μετὰ τὸ 584.

«ΘΗΣΑΥΡΟΣ» 10

Θέση: Κεγχρεές. Περιοχὴ Ε, βόρεια πλευρὰ τοῦ λιμανιοῦ. Βλ. χάρτη τῆς περιοχῆς στὸ τέλος τοῦ βιβλίου τοῦ H o h l f e l d e r, *Kenchreai*.

Χρόνος - Συνθήκες εὑρεσης: 1963. Ἀνασκαφὲς Πανεπιστημίων Σικάγου καὶ Ἰνδιάνας, γιὰ τὴν Ἀμερικανικὴ Σχολὴ Κλασικῶν Σπουδῶν Ἀθηνῶν.

Κατάθεση: Μουσεῖο Ἰσθμίας.

Βιβλιογραφία: R. H o h l f e l d e r, *A Small Deposit of Bronze Coins from Kenchreai*, *Hesperia* 39 (1970), σελ. 68 - 72. Τοῦ ἴδιου, *Kenchreai*, Appendix 4, σελ. 106 (ὅπου διορθώνεται τὸ προηγούμενο δημοσίευμα).

Σύνθεση: 34 χάλκινα· 16 διασώθηκαν μετὰ τὸν καθαρισμό· 10 ταυτίστηκαν.

Κατάταξη κατά ἔτη καὶ νομισματοκοπεῖα: 1 πρῶιμο ρωμαϊκό, 3 ρωμαϊκὰ Δ' αἰ., 2 ἀβέβαια ΣΤ' αἰ., 1 Ε' αἰ. Ἰουστινιανὸς Α': 1Ε. Ἰουστινός Β': K ΘΕΣ 570/1 καὶ M ΚΩΝ 575/6.

Χρόνος ἀπόκρυψης ἢ ἀπώλειας: Μετὰ τὸ 576.

«ΘΗΣΑΥΡΟΣ» 11

Θέση: Κεγχρεές. Περιοχὴ Β, βορειοδυτικὴ πλευρὰ λιμανιοῦ, κατὰ μῆκος τῆς ἀρχαίας προκυμαίας. Βλ. χάρτη στὸ τέλος τοῦ βιβλίου τοῦ H o h l f e l d e r, *Kenchreai*.

Χρόνος - Συνθήκες εύρεσης: 1963. 'Ανασκαφές Πανεπιστημίων Σικάγου και 'Ινδιάνας, για τήν 'Αμερικανική Σχολή Κλασικῶν Σπουδῶν 'Αθηνῶν.

Κατάθεση: Μουσείο 'Ισθμίας.

Βιβλιογραφία: R. L. H o l h f e l d e r, *A Sixth Century Hoard from Kenchreai*, *Hesperia* 42 (1973), σελ. 89 - 101. Τ ο ὺ ἴ δ ι ο ὺ, *Kenchreai*, Appendix 4, σελ. 106 - 107.

Σύνθεση: 240 περίπου χάλκινα· 108 διασώθηκαν μετὰ τὸν καθαρισμό.

Κατάταξη κατὰ ἔτη καὶ νομισματοκοπεῖα: 'Ο «θησαυρὸς» περιλαμβάνει ἐκτὸς τῶν ρωμαϊκῶν ('Αρκαδίου, Θεοδοσίου Β' ἢ Βαλεντινιανοῦ Γ', Μαρκιανοῦ, Λέοντος Α', Ζήνωνος) καί: 'Αναστασίου Α' - 'Ιουστινιανοῦ Α', 'Ιουστίνου Α' ἢ 'Ιουστινιανοῦ Α', 'Ιουστινιανοῦ Α', ΣΤ' κί., Baduila, 'Ιουστίνος Β': 3Ε 565 - 578.

Χρόνος ἀπόκρυψης ἢ ἀπώλειας: Βασιλεία 'Ιουστίνου Β' - μετὰ τὸ 578.

«ΘΗΣΑΥΡΟΣ» 12

Θέση: Σολομός.

Χρόνος - Συνθήκες εύρεσης: 'Αγνωστοί.

Κατάθεση: Νομισματικὸ Μουσείο 'Αθηνῶν. Σύμφωνα με ἔγγραφο τοῦ 'Υπουργείου Παιδείας ποὺ στάλθηκε στὸ Νομισματικὸ Μουσείο, ὁ «θησαυρὸς» βρέθηκε πρὶν ἀπὸ τὸ 1956.

Βιβλιογραφία: 'Ανέκδοτος.

Σύνθεση: 6 σόλιδοι.

Κατάταξη κατὰ ἔτη καὶ νομισματοκοπεῖα: 'Απὸ στοιχεῖα ποὺ μοῦ παραχώρησε ἡ κυρία Μάντω Οἰκονομίδου. Φωκᾶς: 3 σόλιδοι, ΚΩΝ 602 - 610. 'Ηράκλειος: 3 σόλιδοι, ΚΩΝ 610 - 613, ΚΩΝ 613 - 629, ΚΩΝ 613 - 629.

Χρόνος ἀπόκρυψης ἢ ἀπώλειας: Μεταξὺ 613 καὶ 629, ἴσως καὶ μετὰ.

«ΘΗΣΑΥΡΟΣ» 13

Θέση: Σολομός.

Χρόνος - Συνθήκες εύρεσης: Βρέθηκε τὸ 1938 σὲ χωράφι τοῦ χωριοῦ Σολομός ἀπὸ τὸν κάτοικο τῆς περιοχῆς Γεώργιο Πιτσίκο. 'Αγοράστηκε τὸ 1940 ἀπὸ τὸν T. L. Shear γιὰ λογαριασμὸ τῆς 'Αμερικανικῆς Σχολῆς Κλασικῶν Σπουδῶν 'Αθηνῶν. 'Ο «θησαυρὸς» βρισκόταν μέσα σὲ πῆλινο ἄγγειο.

Κατάθεση: Βιβλιοθήκη Ἀμερικανικῆς Σχολῆς Κλασικῶν Σπουδῶν - Μουσεῖο Ἀρχαίας Κορίνθου.

Βιβλιογραφία: Ἀνέκδοτος. Ὁ D. M. Metcalf, *The Aegean Coastlands under Threat: Some Coins and Coin Hoards from the Reign of Heraclius*, BSA 57 (1962), σελ. 14, σημ. 4, ἀναφέρει τὸ εὑρημα καὶ τὸ σημειώνει στὸ χάρτη, δὲν δίνει ὅμως στοιχεῖα ἀλλὰ ἀναγγέλλει ὅτι πρόκειται νὰ ἐκδοθεῖ ἀπὸ τὸν R. Stroud. Τὰ στοιχεῖα ποὺ παρατίθενται ἐδῶ κατέγραψα ἀπὸ τὰ δελτία καὶ τὸ Field Notebook (ΚΤΛ, Notebook 272, σελ. 32 - 33) ποὺ ἡ Διεύθυνση τῆς Σχολῆς μου ἐπέτρεψε νὰ μελετήσω (βλ. πίνακα 3).

Σύνθεση: 346 χάλκινοι φόλλεις καὶ μισοὶ φόλλεις (σύμφωνα μὲ τὸ Notebook 272, σελ. 32 - 33). 343 καταχωρημένοι στὰ δελτία.

Κατάταξη κατὰ ἔτη καὶ νομισματοκοπεῖα: Ἰουστῖνος Β': Κ ΘΕΣ 574/5. Φωκᾶς: Μ ΚΩΝ 605/6. Ἡράκλειος: 140Μ ΚΩΝ, 56Μ ΘΕΣ, 8Κ ΘΕΣ, 37Μ ΝΙΚΟ, Μ ΚΥΖ, 99Μ καὶ Κ χωρὶς ἐνδειξὴ νομισματοκοπεῖου.

Χρόνος ἀπόκρυψης: Μετὰ τὸ 620.

«ΘΗΣΑΥΡΟΣ» 14

Θέση: Νεμέα. Δυτικὸ πέρασ τῆς ὑπόγειας στοᾶς τοῦ ἀρχαίου Σταδίου.

Χρόνος - Συνθήκες εὑρεσης: 2, 3 Ἰουλίου 1979. Ἀνασκαφὲς Πανεπιστημίου Berkeley.

Κατάθεση: Μουσεῖο Ἀρχαίας Νεμέας.

Βιβλιογραφία: St. Miller, *Excavations at Nemea 1977*, Hesperia 49 (1980), σελ. 200: γενικὴ ἀναφορά. Αὐτοψία στὶς 24.11.1982.

Σύνθεση: 23 χάλκινα.

Κατάταξη κατὰ ἔτη καὶ νομισματοκοπεῖα: Ἰουστινιανὸς Α': 7Μ (=Μ ΚΩΝ 538/9, 539/40, 543/4, Μ ΚΥΖ 548/9, Μ ΑΝΤ 546/7, 549/50). Ἰουστῖνος Β': 3Μ (=Μ ΚΩΝ 574/5, Μ ΝΙΚΟ 569/70, 571/2). 8Κ (=Κ ΚΩΝ 569/70, Κ ΘΕΣ 566/7, 566/7, 570/1, 573/4, 574/5(;), 576/7) καὶ 5 μικρὲς χάλκινες ὑποδιαίρέσεις (minimi) Ε' καὶ ΣΤ' αἱ.

Χρόνος ἀπόκρυψης: Μετὰ τὸ 577.

Θέση: Μποζικᾶς. Στὴν αὐλὴ τοῦ Σχολείου.

Χρόνος - Συνθῆκες εὗρεσης: 1957. Ἀνασκαφὴ ἰδιωτικὴ μὲ τὴν ἐποπτεία τοῦ καθηγητῆ Δ. Πάλλα.

Κατάθεση: Νομισματικὸ Μουσεῖο Ἀθηνῶν(;))

Βιβλιογραφία: Ἀνέκδοτος. Στοιχεῖα ἀναφέρει ὁ D. Pallas, *Scoperte archeologiche in Grecia negli anni 1956 - 1958*, RAC, 35 (1959), σελ. 215. Πρβλ. BCH 82 (1958), σελ. 702 (Chronique des fouilles).

Σύνθεση: 10 χάλκινα.

Κατάταξη κατὰ ἔτη καὶ νομισματοκοπεῖα: Δὲν ἔχει γίνεи. Ἀπὸ τὶς παραπάνω ἀναφορὲς πληροφοροῦμαστε ὅτι καὶ τὰ 10 χάλκινα εἶναι κοπὲς Ἰουστινίου Β' καὶ Σοφίας καὶ ἡ χρονολογία τῆς τελευταίας εἶναι 573/4.

Χρόνος ἀπόκρυψης: Μετὰ τὸ 574.

Θέση: Πελλήνη (τ. Ζούγρα).

Χρόνος - Συνθῆκες εὗρεσης: Τὸ 1936 ἀνακαλύφθηκαν τυχαῖα ἀπὸ τὸν ἐργάτη Γ. Ὁρολογᾶ 170 νομίσματα· ἀργότερα βρέθηκαν καὶ τὰ ὑπόλοιπα.

Κατάθεση: Νομισματικὸ Μουσεῖο Ἀθηνῶν.

Βιβλιογραφία: Ἀνέκδοτος. Τὰ στοιχεῖα ποὺ παρατίθενται προέρχονται ἀπὸ μελέτη τῆς κυρίας Μάντως Οἰκονομίδου.

Σύνθεση: 419 χάλκινα καὶ 6 ἀρχαῖα ἐλληνικά.

Κατάταξη κατὰ ἔτη καὶ νομισματοκοπεῖα: Ἰουστινιανὸς Α': 35M (=24M ΚΩΝ, 3M ΝΙΚΟ, 2M ΚΥΖ, 6M ΑΝΤ). Ἰουστῖνος Β': 67M, 76K. Τιβέριος Β': 2M (ΚΩΝ 579/80, ΝΙΚΟ 581/2). Μαυρίκιος: Μ ΝΙΚΟ 582/3, 3K (2K ΘΕΣ 583/4, Κ ΘΕΣ 584/5). 229 μικρὲς χάλκινες ὑποδιαιρέσεις (minimi).

Χρόνος ἀπόκρυψης: Μετὰ τὸ 585.

Θέση: Ἄργος. Ἀρχαία Ἀγορά - Θέρμες.

Χρόνος - Συνθῆκες εὗρεσης: 1968. Ἀνασκαφὲς Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν.

Κατάθεση: Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Ἀργούς.

Βιβλιογραφία: P. A u p e r t, *Céramique slave à Argos (585 ap. J. - C.)*, Etudes Argiennes, BCH Suppl. VI, 1980, σελ. 374. Πρβλ. BCH 93 (1969), σελ. 982 (Chronique des fouilles).

Σύνθεση: Ἀγνωσθη.

Κατάταξη κατὰ ἔτη καὶ νομισματοκοπεῖα: Δὲν ἔχει γίνει. Μὲ τὰ νομισματικὰ εὐρήματα τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Ἀργούς τῆς Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς ἀσχολεῖται ὁ T. Hackens, ὁ ὁποῖος πρόκειται νὰ προβεῖ στὴν ἐκδόσή τους.

N. ΑΧΑΪΑΣ

«ΘΗΣΑΥΡΟΙ» 18, 19

Θέση: Πάτρα. Ρωμαϊκὸ Ὡδεῖο.

Χρόνος - Συνθῆκες εὐρεσης: 1938. Συνθῆκες ἄγνωστες.

Κατάθεση: Νομισματικὸ Μουσεῖο Ἀθηνῶν.

Βιβλιογραφία: Ἀνέκδοτοι.

Σύνθεση: Δύο «θησαυροὶ» μικρῶν χάλκινων ὑποδιαίρέσεων (minimi): α: 5744 καὶ β: 6023.

Κατάταξη κατὰ ἔτη καὶ νομισματοκοπεῖα: Δὲν ἔχουν μελετηθεῖ.

«ΘΗΣΑΥΡΟΣ» 20

Θέση: Κλειτορία, θέση «Κουβούκλι».

Χρόνος - Συνθῆκες εὐρεσης: Τὸ 1933 στάλθηκε στὸ Νομισματικὸ Μουσεῖο Ἀθηνῶν ἀπὸ τὸν ὑπομοίραρχο Κλειτορίας.

Κατάθεση: Νομισματικὸ Μουσεῖο Ἀθηνῶν.

Βιβλιογραφία: Ἀνέκδοτος.

Σύνθεση: 86 χάλκινα.

Κατάταξη κατὰ ἔτη καὶ νομισματοκοπεῖα: Δὲν ἔχει γίνει. Ἀπὸ ἔγγραφο τοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου συμπεραίνεται ὅτι περιέχει κοπές: Ἰουστινιανοῦ Α', Ἰουστίνου Β', Τιβερίου Β', Μαυρικίου: 29M καὶ K καθὼς καὶ 57 νούμμια, τὰ περισσότερα φθαρμένα.

Θέση: Πριόλιθος Καλαβρύτων, θέση «Κόκορη».

Χρόνος - Συνθήκες εύρεσης: Βρέθηκε από τον Ἀθανάσιο Κοντογιώργη τὸ 1979. Τὰ νομίσματα φυλάσσονταν μέσα σὲ πῆλινο ἄγγειο.

Κατάθεση: Μουσεῖο Πατρῶν.

Βιβλιογραφία: Μά ν τ ω ς Ο ἰ κ ο ν ο μ ῖ δ ο υ, *Βυζαντινὸ «εὔρημα» Πριόλιθου Καλαβρύτων*, AAA 12 (1979), σελ. 63 - 71.

Σύνθεση: 120 χάλκινα.

Κατάταξη κατὰ ἔτη καὶ νομισματοκοπεῖα: Ἰουστινιανὸς Α': 15M (7 ΚΩΝ 2 ΝΙΚΟ, 1 ΚΥΖ, 5 ΑΝΤ) 2Κ. Ἰουστῖνος Β': 22M (15 ΚΩΝ, 5 ΝΙΚΟ, 2 ΚΥΖ) 62Κ (3 ΚΩΝ, 59 ΘΕΣ). Τιβέριος Β': Μ ΚΩΝ 581/2, Κ ΘΕΣ 578/9. Μαυρίκιος: 2Μ (ΚΩΝ 582/3, ΚΩΝ 583/4). Ὁ «θησαυρός», περιλαμβάνει ἐπίσης 15 μικρὲς χάλκινες ὑποδιαιρέσεις (minimi) τοῦ Ε' καὶ ΣΤ' αἰ.

Χρόνος ἀπόκρυψης: Μετὰ τὸ 584.

Θέση: Νεστάνη (τ. Τσιπιανά), ἐπαρχία Μαντινείας.

Χρόνος - Συνθήκες εύρεσης: Κατασχέθηκαν τὸ 1948 ἀπὸ κάτοικο Νεστάνης.

Κατάθεση: Νομισματικὸ Μουσεῖο Ἀθηνῶν.

Βιβλιογραφία: BCH 73(1949), σελ. 520, 3β (Chronique des fouilles).

Σύνθεση: 5 σόλιδοι Ἰουστινιανοῦ Α'.

Κατάταξη κατὰ ἔτη καὶ νομισματοκοπεῖα: 3 σόλιδοι ΚΩΝ 545/6, 1 Καρχηδόνος 545, 1 δυσανάγνωστος.

Χρόνος ἀπόκρυψης ἢ ἀπώλειας: Μετὰ τὸ 546.

Θέση: Ἀρχαία Μαντίνεια. Στὸ κέντρο αἵθουσας κτηρίου τοῦ ΣΤ' αἰ. μ.Χ.

Χρόνος - Συνθήκες εύρεσης: 1972 - 3. Ἀνασκαφὲς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας (Ε' Ἐφορεία Κλασικῶν Ἀρχαιοτήτων).

Κατάθεση: Μουσεῖο Σπάρτης.

Βιβλιογραφία: Γ. Σ τ α ῖ ν χ ά ο υ ε ρ, ΑΔ 29 (1973 - 4), Β' 2-Χρονικά, σελ. 300.

Σύνθεση: 10 χάλκινα.

Κατάταξη κατὰ ἔτη καὶ νομισματοκοπεῖα: 'Ιουστινιανὸς Α': 6M (=3M ΚΩΝ 538/9, M ΚΩΝ 539/40, M ΝΙΚΟ 545/6, M ΝΙΚΟ 552/3). 'Ιουστίνος Β': Μ, 3Κ (=M ΝΙΚΟ 572/3, Κ ΘΕΣ 574/5, Κ ΘΕΣ 575/6, 1 δυσανάγνωστος).

Χρόνος ἀπόκρυψης: Μετὰ τὸ 576.

«ΘΗΣΑΥΡΟΣ» 24

Θέση: 'Αρχαῖος 'Ορχομενός.

Χρόνος - Συνθήκες εὑρεσης: 1913. 'Ανασκαφὲς Γαλλικῆς 'Αρχαιολογικῆς Σχολῆς 'Αθηνῶν.

Κατάθεση: Νομισματικὸ Μουσεῖο 'Αθηνῶν.

Βιβλιογραφία: Α. P l a s s a r t, *Orchomène d'Arcadie. Fouilles de 1913*, BCH 39 (1915), σελ. 121.

Σύνθεση: 4 χάλκινα.

Κατάταξη κατὰ ἔτη καὶ νομισματοκοπεῖα: 'Ιουστινιανὸς Α': Μ 547/8. 'Ιουστίνος Β': 3Κ (569/70, 571/2, 571/2;)

Χρόνος ἀπόκρυψης ἢ ἀπώλειας: Μετὰ τὸ 572.

«ΘΗΣΑΥΡΟΣ» 25

Θέση: Μεγαλούπολη, 500 μ. νότια τῆς γέφυρας τοῦ 'Ελισσώνα, ἔξω ἀπὸ τὰ τεῖχη τῆς ἀρχαίας πόλης.

Χρόνος - Συνθήκες εὑρεσης: Πρὶν ἀπὸ τὸ 1973. 'Ανασκαφὲς 'Ελληνικῆς 'Αρχαιολογικῆς 'Υπηρεσίας (Ε' 'Εφορεία Κλασικῶν 'Αρχαιοτήτων).

Κατάθεση: Μουσεῖο Σπάρτης.

Βιβλιογραφία: Γ. Σ τ α ῖ ν χ ά ο υ ε ρ, ΑΔ 28 (1973), Β' 1 - Χρονικά, σελ. 178.

Σύνθεση: 50 μικρὲς χάλκινες ὑποδιαίρέσεις (minimi) Ε' ἢ ΣΤ' αἰ.

Κατάταξη κατὰ ἔτη καὶ νομισματοκοπεῖα: Δὲν ἔχει γίνεи.

«ΘΗΣΑΥΡΟΣ» 26

Θέση: Παλαιοχώρι, έπαρχία Μεγαλούπολης.

Χρόνος - Συνθήκες εύρεσης: "Άγνωστοι.

Κατάθεση: "Άγνωστη.

Βιβλιογραφία: 'Αναφέρεται από τον Α. Β ο η, *Le Péloponnèse byzantin jusqu'en 1204*, Paris 1951, σελ. 17 σημ. 3, χωρίς καμία ένδειξη.

Σύνθεση: Πολλές εκατοντάδες μικρών χάλκινων υποδιαιρέσεων (minimi).

«ΘΗΣΑΥΡΟΣ» 27

Θέση: "Άγιος Νικόλαος, έπαρχία Κυνουρίας.

Χρόνος - Συνθήκες εύρεσης: Στάλθηκε στο Νομισματικό Μουσείο 'Αθηνών το 1935. Συνθήκες εύρεσης άγνωστες.

Κατάθεση: Νομισματικό Μουσείο 'Αθηνών.

Βιβλιογραφία: 'Ανέκδοτος.

Σύνθεση: 88 χάλκινα.

Κατάταξη κατὰ έτη και νομισματοκοπεΐα: 'Ιουστινιανός Α': Μ ΚΩΝ 539/40.

'Ιουστίνος Β': 2Κ ΘΕΣ 565/6 και 575/6, και 84 μικρές χάλκινες υποδιαιρέσεις Ε' και ΣΤ' αϊ. καθώς και 1 άρχαΐο έλληνικό.

Χρόνος άπόκρυψης ή άπώλειας: Μετά το 576.

Ν. ΛΑΚΩΝΙΑΣ

«ΘΗΣΑΥΡΟΣ» 28

Θέση: Πελλάνα.

Χρόνος - Συνθήκες εύρεσης: 12.5.1982. 'Ανασκαφές 'Ελληνικής 'Αρχαιολογικής 'Υπηρεσίας (Ε' 'Εφορεία Κλασικών 'Αρχαιοτήτων Σπάρτης). 'Ο «θησαυρός» βρέθηκε από τον έφορο κ. Θ. Σπυρόπουλο στην είσοδο μυκηναϊκού τάφου.

Κατάθεση: Μουσείο Σπάρτης.

Βιβλιογραφία: 'Ανέκδοτος. Τά στοιχεΐα που αναφέρονται έδω είναι από αυτόψία στις 25.9.1982 με την άδεια του κ. Σπυρόπουλου.

Σύνθεση: 14 χάλκινα.

Κατάταξη κατά έτη και νομισματοκοπεΐα: Φωκᾶς: 11M (=5M ΚΩΝ, 2 Μ ΑΝΤ, Μ ΝΙΚΟ, 3Μ χ.ξ.ν.). Ἀπὸ τοὺς φόλλεις διακρίνονται οἱ χρονολογίες: Μ ΚΩΝ 602/3 καὶ 605/6, Μ ΝΙΚΟ 607/8, Μ ΑΝΤ 604/5 καὶ Μ χ.ξ.ν. 608/9), 3Κ (=Κ ΘΕΣ 602/3, Κ ΚΩΝ, Κ ΝΙΚΟ 604/5).

Χρόνος ἀπόκρυψης: Μετὰ τὸ 609.

«ΘΗΣΑΥΡΟΣ» 29

Θέση: Βασαρχᾶς, θέση «Καλύβι».

Χρόνος - Συνθήκες εὑρεσης: Κατασχέθηκαν ἀπὸ τὸν ἀγρότη Δ. Σταυρόπουλο, ποὺ τὰ βρῆκε στὸ κτῆμα του τὸ 1907.

Κατάθεση: Νομισματικὸ Μουσεῖο Ἀθηνῶν (;). Ἀναφέρεται σὲ ἔγγραφο ποὺ στάλθηκε στὸ Νομισματικὸ Μουσεῖο, χωρὶς διευκρινίσεις.

Βιβλιογραφία: Ἀνέκδοτος.

Σύνθεση: 10 χρυσᾶ.

Κατάταξη κατά έτη και νομισματοκοπεΐα: Τὸ ἔγγραφο πρὸς τὸ Νομισματικὸ Μουσεῖο Ἀθηνῶν δὲν κάνει περιγραφὴ τοῦ «θησαυροῦ». Ἐπισημαίνει μόνον ὅτι μετὰξὺ τῶν 10 νομισμάτων ὑπάρχει 1 σόλιδος Φωκᾶ. Δὲν εἶναι γνωστὸ ἂν ἔστειλαν τελικὰ ὁλόκληρο τὸ εὔρημα ἢ μόνον τὸν σόλιδο τοῦ Φωκᾶ.

«ΘΗΣΑΥΡΟΣ» 30

Θέση: Τρύπη.

Χρόνος - Συνθήκες εὑρεσης: Στάλθηκαν στὸ Νομισματικὸ Μουσεῖο Ἀθηνῶν στίς 8.7.1936 ἀπὸ τὸν Ἀστυνομικὸ Σταθμὸ Τρύπης.

Κατάθεση: Νομισματικὸ Μουσεῖο Ἀθηνῶν.

Βιβλιογραφία: Ἀνέκδοτος.

Σύνθεση: 945 χάλκινα.

Κατάταξη κατά έτη και νομισματοκοπεΐα: Τὸ εὔρημα δὲν ἔχει ἀκόμη μελετηθεῖ. Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ ἔγγραφο ἀρ. 8971 τοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν περιεῖχε 945 χάλκινα, ἀλλὰ στὸ Μουσεῖο ἔφθασαν 50 «προερχόμενα ἐξ εὐρήματος 945 μικρῶν βυζαντινῶν νομμίων Ἀναστασίου, Ἰουστινιανοῦ καὶ διαδόχων, Βανδάλων καὶ Ὀστρογότθων. Μετ' αὐτῶν 1 χαλκοῦν Αἰγίνης, 1 χαλκοῦν Τήνου».

«ΘΗΣΑΥΡΟΣ» 31

Θέση: Ἀπιδέα. Ἐπαρχία Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς.

Χρόνος - Συνθῆκες εὑρεσης: Βρέθηκε πρὶν ἀπὸ τὸ 1976.

Κατάθεση: Νομισματικὸ Μουσεῖο Ἀθηνῶν.

Βιβλιογραφία: Μά ν τ ω Οἰ κ ο ν ο μ ί δ ο υ, ΑΔ 31 (1976 - Χρονικά, ὑπὸ ἐκτύπωση).

Σύνθεση: 8 χρυσᾶ.

Κατάταξη κατὰ ἔτη καὶ νομισματοκοπεῖα: Ἰουστῖνος Β': 6 σόλιδοι ΚΩΝ.

Τιβέριος Β': 1 σόλιδος ΚΩΝ. Μαυρίκιος: 1 σόλιδος ΚΩΝ.

Χρόνος ἀπόκρυψης: Τέλη ΣΤ' - ἀρχὲς Ζ' αἰ.

Ν. ΗΛΕΙΑΣ

«ΘΗΣΑΥΡΟΣ» 32

Θέση: Φράγμα Πηνειοῦ. Ἀρχαία Ἥλις.

Χρόνος - Συνθῆκες εὑρεσης: 1967. Ἀνασκαφὲς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας.

Κατάθεση: Μουσεῖο Ὀλυμπίας.

Βιβλιογραφία: Ἀπλὴ μνεία ἀπὸ τὸν Γ. Παπαθανασόπουλο, ΑΔ 23 (1968), Β' 1 - Χρονικά, σελ. 162 - 163 καὶ ΑΑΑ 1 (1968), σελ. 128 - 135.

Σύνθεση: 6 σόλιδοι Ἰουστίνου Β'.

Κατάταξη κατὰ ἔτη καὶ νομισματοκοπεῖα: Ἀπὸ στοιχεῖα ποῦ μοῦ παραχώρησε ἡ κυρία Μάντω Οἰκονομίδου: Ἰουστῖνος Β': ΚΩΝ 567/8 καὶ 5 ΚΩΝ 568 - 578.

Χρόνος ἀπόκρυψης: Μετὰ τὸ 578.

«ΘΗΣΑΥΡΟΣ» 33

Θέση: Σαμικό, θέση «Τάβλα».

Χρόνος - Συνθῆκες εὑρεσης: Πρὶν ἀπὸ τὸ 1941. Ἀγνωστες συνθῆκες.

Κατάθεση: Νομισματικὸ Μουσεῖο Ἀθηνῶν.

Βιβλιογραφία: Ἀνέκδοτος.

Σύνθεση: 8985 μικρὲς χάλκινες ὑποδιαιρέσεις (minimi).

Κατάταξη κατὰ ἔτη καὶ νομισματοκοπεῖα: Δὲν ἔχει μελετηθεῖ.

«ΘΗΣΑΥΡΟΣ» 34

Θέση: Ζάχα.

Χρόνος - Συνθήκες εύρεσης: Στή δεκαετία τοῦ 1920 βρέθηκαν στὴν κατοχὴ τῆς Katharine M. Edwards, ἄγνωστο μὲ ποιό τρόπο.

Κατάθεση: American Numismatic Society.

Βιβλιογραφία: Adelson - Kustas, *Hoard of Minimi*, σελ. 159 - 205.

Σύνθεση: 1179 μικρὲς χάλκινες ὑποδιαιρέσεις (minimi) ΣΤ' αἰ.: 513 ἀναγνώσιμες.

Κατάταξη κατὰ ἔτη καὶ νομισματοκοπεῖα: Ρωμαϊκὰ καθὼς καί: Ἀναστασίου Α', Ἰουστίνου Α', Ἰουστινιανοῦ Α', Βανδάλων καὶ Ὀστρογότθων βασιλέων, βλ. λεπτομερὴ περιγραφὴ στὸ δημοσίευμα τῶν Adelson - Kustas, ὁ.π.

«ΘΗΣΑΥΡΟΣ» 35

Θέση: Ἀρχαία Ὀλυμπία.

Χρόνος - Συνθήκες εύρεσης: Ἀνασκαφὲς Γερμανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν.

Κατάθεση: Νομισματικὸ Μουσεῖο Ἀθηνῶν καὶ Μουσεῖο Ὀλυμπίας.

Βιβλιογραφία: Α. Ποστολάκας, *Νομίσματα ἐν τῷ Ἐθνικῷ Νομισματικῷ Μουσείῳ κατατεθέντα ἔτει Ἀκαδημαϊκῷ ἑωπύ*, Ἀθῆναι 1885. F. Adler, *Olympia, Ergebnisse der von dem deutschen Reich veraushalteten Ausgrabung*, Berlin 1897, σελ. 97 καὶ R. Weil, στὸν ἴδιο τόμο, σελ. 128, 129.

Σύνθεση: Ἀπὸ τὸ νομισματικὸ ὕλικὸ ὅπως τὸ δημοσιεύει ὁ Ποστολάκας δὲν φαίνεται ποιά νομίσματα ἀνῆκαν σὲ «θησαυρό». Ἀπὸ τὸν Adler: 2 «θησαυροὶ» ποὺ κρύφτηκαν ὁ πρῶτος μετὰ τὸ 565 καὶ ὁ δεῦτερος μετὰ τὸ 578. Ὁ Weil, σημειώνει ὅτι ἀπὸ τὴν Ὀλυμπία προέρχονται περισσότεροι ἀπὸ 20 «θησαυροί», οἱ περισσότεροι ἀπὸ τὴν ὕστερη ἀρχαιότητα καὶ κατατάσσει τοὺς «θησαυροὺς» τῶν μικρῶν χάλκινων ὑποδιαιρέσεων σὲ 3 ομάδες: α) «θησαυροὶ» τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α' χωρὶς νομίσματα Γερμανικῶν βασιλείων, β) «θησαυροὶ» Ἰουστινιανοῦ Α' μὲ νομίσματα Ὀστρογότθων καὶ Βανδάλων βασιλέων, γ) «θησαυροὶ» ποὺ φθάνουν μέχρι τὴ βασιλεία τοῦ Ἰουστίνου Β'. Στὸ Μουσεῖο Ὀλυμπίας εἶναι κατατεθειμένος «θησαυρὸς» ποὺ βρέθηκε μέσα σὲ πύθα, δυτικὰ τῆς Βυζαντινῆς Ἐκκλησίας, στὶς 12.7.1941 καὶ περιέχει 9270 μικρὲς χάλκινες ὑποδιαιρέσεις.

N. ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ

«ΘΗΣΑΥΡΟΣ» 36

Θέση: Ἀγία Κυριακή, ἐπίνειο Φιλιατρῶν, ἐπαρχία Πυλίας.

Χρόνος - Συνθήκες εὑρεσης: 1960. Ἀνασκαφή παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς Ἀγία Κυριακῆς ἀπὸ τὸν καθηγητὴ Δ. Πάλλα. Ὁ «θησαυρὸς» βρέθηκε στὸ νότιο κλῖτος τῆς βασιλικῆς.

Κατάθεση: Νομισματικὸ Μουσεῖο Ἀθηνῶν.

Βιβλιογραφία: Ἀνέκδοτος. Τὸ εὑρημα ἀναφέρεται μὲ λίγα λόγια ἀπὸ τὸν Δ. Πάλλα, ΑΔ 16 (1960), σελ. 124 - 125 καὶ ΠΑΕ 1960, σελ. 191.

Σύνθεση: 257 χάλκινα. Ἀπὸ στοιχεῖα ποῦ μοῦ παραχώρησε ἡ κυρία Μάντω Οἰκονομίδου.

Κατάταξη κατὰ ἔτη καὶ νομισματοκοπεῖα: Ἰουστινιανὸς Α': 7Μ (=5Μ ΚΩΝ, Μ ΝΙΚΟ, Μ ΚΥΖ), Ε ΚΩΝ 538 - 544. Ἰουστῖνος Β': 14Μ (-9Μ ΚΩΝ, 3Μ ΝΙΚΟ, 2Μ ΚΥΖ), 3Κ (Κ ΘΕΣ, Κ ΝΙΚΟ, Κ ΑΝΤ). Μαυρίκιος: Μ ΚΩΝ 582/3. Ὁ «θησαυρὸς» περιλαμβάνει ἐπίσης 226 μικρὲς χάλκινες ὑποδιαίρέσεις, 3 ἀρχαῖα ἑλληνικὰ καὶ 2 ρωμαϊκὰ.

Χρόνος ἀπόκρυψης: Μετὰ τὸ 583.

* * *

Ἄν ἡ νομισματικὴ μαρτυρία προσφέρει τὴν ἀνακάλυψη, ἡ βεβαιότητα τῆς ἀνακάλυψης στηρίζεται στὴν ἱστορικὴ μαρτυρία. Ἀπὸ τίς πηγές ποῦ τὰ τελευταῖα χρόνια ἔχουν ἀποτελέσει καὶ πάλι ἀντικείμενο συζητήσεων¹, ἀναφέρω συνοπτικὰ τὰ χωρία ἐκείνων τῶν συγγραφέων ποῦ κάνουν λόγο γιὰ ἐπιδρομές στὴν Πελοπόννησο στὸν ΣΤ' καὶ Ζ' αἰ.

Ἡ φράση τοῦ Μενάνδρου *κεραιζομένης τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ Σκλαβηνῶν καὶ ἀπανταχόσε ἀλλεπαλλήλων αὐτῇ ἐπηρτημένων τῶν κινδύνων* ἔδωσε λαβὴ σὲ διαφορετικὲς ἐρμηνεῖες ὡς πρὸς τὴ χρονολόγηση καὶ ἀπὸ ἄλλους θεωρεῖται ὅτι ἀναφέρεται σὲ ἐπιδρομὴ τοῦ τέλους τοῦ 577 ἢ 578 καὶ ἀπὸ ἄλλους τοῦ 581². Ὁ Ἰωάννης Ἐφέσου στὴν Ἑκκλησιαστικὴ Ἱστορία³ ἀναφέρει ὅτι οἱ Σλάβοι διέτρεξαν ὁλόκληρὴ τὴν Ἑλλάδα τρία χρόνια μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ἰουστίνου Β' καὶ ὅτι τὸ 583/4, ὅταν γράφει, εἶναι ἀκόμα ἐγκατεστημένοι ἐκεῖ. Σύμφωνα μὲ τὸν ὑπολογισμὸ αὐτὸ ἡ ἐπιδρομὴ μπορεῖ νὰ χρονολογηθεῖ μεταξὺ

1 Ροπονιέ, MEFRA 1975, σελ. 449 - 454. Τοῦ Ἰδίου, CRAI 1980, 231 - 233. Yannopoulos, *Argolide*, σελ. 331 - 351. Lemerle, *Miracles II*, σελ. 53 κέ.

2 FHG, IV, ἀποσπ. 47, σελ. 251 - 252. Βλ. τὴν ἀνάλυση στὸν Ροπονιέ, CRAI 1980, σελ. 231.

3. *Historiae Ecclesiasticae* III, 6, 25, λατιν. μετάφραση E.W. Brooks, στὸ *Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium*, τ. 106, 1936 (ἀνατύπωση 1964).

5 'Οκτωβρίου 580 και 5 'Οκτωβρίου 581¹. 'Η μόνη πηγή που αναφέρει έπιδρομή με σαφή γεωγραφικό προσδιορισμό είναι τὸ Χρονικὸ τοῦ Μιχαήλ τοῦ Σύρου, ὅπου περιγράφεται ἡ ἀρπαγὴ τοῦ κιβωρίου τῆς 'Εκκλησίας τῆς Κορίνθου². 'Απὸ τὸ ἴδιο Χρονικὸ καθὼς καὶ ἀπὸ παραλλαγές τοῦ κειμένου τοῦ 'Ιωάννου 'Εφέσου συμπεραίνεται ὅτι οἱ Σλάβοι γυρίζουν πέρα ἀπὸ τὸ Δούναβη, ἡ ἐπιστροφή τους ὅμως δὲν χρονολογεῖται ἀκριβῶς³. Τὸ Χρονικὸ τῆς Μονεμβασίας⁴, ἡ βασικότερη καὶ πιδ συζητημένη πηγὴ γιὰ τὴ διείσδυση καὶ ἐγκατάσταση τῶν Σλάβων στὴν Πελοπόννησο καθὼς καὶ γιὰ τὴν ἐπανάκτησή της ἀπὸ τοὺς Βυζαντινούς, παρέχει χρονολογίες καὶ συγκεκριμένους γεωγραφικούς καθορισμούς. Σύμφωνα με τὸ κείμενο αὐτὸ οἱ 'Αβανοι, κατέκτησαν τὴν Πελοπόννησο ὅπου καὶ ἐγκαταστάθηκαν ἀπὸ τὸ 6ο ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Μαυρικίου δηλαδὴ τὸ 587/8 μέχρι τὸ 804/5, ἐπὶ 218 χρόνια. Μόνο τὸ ἀνατολικὸ μέρος ἀπὸ Κορίνθου καὶ μέχρι Μαλαίου δὲν κατακτήθηκε, διὰ τὸ τραχὺ καὶ δύσβατον καθαρεύοντος. Οἱ κάτοικοι τῆς Πελοποννήσου διασπάρθηκαν: ἡ πόλις τῶν Πατρῶν μετοκίσθη ἐν τῇ τῶν Καλαυρῶν χώρα τοῦ Ρηγίου, οἱ 'Αργεῖοι στὴ νῆσο 'Ορόβη, οἱ Κορίνθιοι στὴν Αἴγινα καὶ ἀπὸ τοὺς Λάκωνες ἄλλοι πῆγαν στὴν Σικελία καὶ ἄλλοι βρῆκαν στὴν Πελοπόννησο ὁχυρὸ παράλιο τόπο καὶ ἔκτισαν τὴ Μονεμβασία⁵. Τὸ ἔτος τῆς κατάκτησης 587/8, πὺ ἀναφέρει τὸ Χρονικὸ τῆς Μονεμβασίας, συνδέθηκε με τὴν ἀναφερόμενη στὰ Θάύματα τοῦ 'Αγίου Δημητρίου πολιορκία τῆς Θεσσαλονίκης, πὺ τελευταῖα ὁ Lemerle ὑποστήριξε με πολλὰ ἐπιχειρήματα ὅτι ἔγινε τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 586 καὶ κατόπιν οἱ Σλάβοι κατευθύνθηκαν πρὸς τὰ νότια⁶. Τὴν ἀποψη αὐτὴ ἀμφισβήτησε πρόσφατα ὁ Vryonis καὶ θεώρησε ὅτι ἡ πολιορκία ἔγινε τὸ 597⁷. Τὸ

1. P o p o n i ć, CRAI 1980, σελ. 232.

2. J. - B. C h a b o t, *Chronique de Michel le Syrien*, τ. Β', Paris 1901, σελ. 362.

3. Κατὰ τὸν P o p o n i ć, CRAI 1980, σελ. 232, σημ. 11, σελ. 233, ἡ ἐπιστροφή τῶν Σλάβων ἢ τουλάχιστον μόνον τῶν ἐγκατεστημένων στὴ Θράκη γίνεται πιθανῶς τὸ 583/4.

4. P. L e m e r l e, *La Chronique improprement dite de Monemvasie. Le contexte historique et légendaire*, REB 21 (1963), σελ. 5 - 49. *Cronaca di Monemvasia. Introduzione, Testo Critico, Traduzione e Note*, έκδ. 1. D u j č e v, Palermo 1976. Βλ. L e m e r l e, *Miracles II*, σελ. 62, σημ. 72, τὴ συγκεντρωμένη βιβλιογραφία πὺ ἀναφέρεται στὸ Χρονικὸ τῆς Μονεμβασίας.

5. 'Η γεωγραφικὴ ἀναφορὰ τῆς Πελοποννησιακῆς διασπορᾶς ἀπὸ τὸ συντάκτη τοῦ Χρονικοῦ τῆς Μονεμβασίας, προφανῶς τοῦ ἴδιου τοῦ 'Αρέθα, πὺ ἀσχολεῖται ιδιαίτερα με τὴν ἐκκλησία Πατρῶν, ἀναφέρεται σὲ ἐκκλησιαστικὲς διαιρέσεις τῆς Πελοποννήσου. Πρέπει νὰ σημειωθεῖ μία ἰδιομορφία στὴν ἐκφραση: ἐνῶ κάνει λόγο γιὰ τὴ μετοικεσία τῆς πόλης τῶν Πατρῶν στὴ συνέχεια ἀναφέρει τίς ὑπόλοιπες με τὸ ὄνομα τῶν κατοίκων, δηλαδὴ δὲν γράφει ἡ Κόρινθος, τὸ 'Αργος ἀλλὰ οἱ Κορίνθιοι, οἱ 'Αργεῖοι, κλπ.

6. L e m e r l e, *Miracles II*, σελ. 64 - 65.

7. S p. V r y o n i s, *The Evolution of Slavic Society and the Slavic Invasions in Greece. The First Major Slavic Attack on Thessaloniki, A. D. 597*, *Hesperia* 50 (1981), σελ. 378 - 390.

ἔτος 587/8 τοῦ Χρονικοῦ τῆς Μονεμβασίας ἔρχεται σὲ ἀντίθεση μὲ τὴ χρονολογία ποὺ ἀναφέρουν τὰ Βραχέα Χρονικά γιὰ τὴν ἰδρυση τῆς Μονεμβασίας, ποὺ σύμφωνα μὲ τὸν Schreiner ἀνάγεται στὸ ἔτος 582/3¹.

Ἄλλη ἐπιδρομὴ τῶν Σλάβων ἐναντίον τῆς Πελοποννήσου ἀναφέρουν τὰ Θαύματα τοῦ Ἀγίου Δημητρίου, ἀλλὰ τὴ φορὰ αὐτὴ οἱ Σλάβοι ἔρχονται ἀπὸ τὴ θάλασσα: πρῶτως ἐφευρόντων ἐξ ἐνὸς ξύλου γλυπτὰς νῆας κατασκευάσαι· καὶ κατὰ θάλασσαν ὅπλισαμένους, καὶ πᾶσαν τὴν Θετταλίαν καὶ τὰς περὶ αὐτὴν νήσους καὶ τῆς Ἑλλάδος, ἔτι μὴν καὶ τὰς Κυκλάδας νήσους, καὶ τὴν Ἀχαΐαν πᾶσαν, τὴν τε Ἡπειρον καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ μέρος τῆς Ἀσίας ἐκπορθῆσαι. . . (Lemerle II, 1, 179). Τὰ σλαβικά φύλα συμφώνησαν κατόπιν καὶ ἐπιτέθηκαν ἐναντίον τῆς Θεσσαλονίκης. Τὴ ναυτικὴ αὐτὴ ἐκστρατεία κατὰ τῶν ἐλληνικῶν ἀκτῶν καὶ νησιῶν ποὺ ἀναφέρουν τὰ Θαύματα οἱ μελετητὲς χρονολογοῦν στὸ 614 καὶ τὴ συνδυάζουν μὲ τὴν ἀναφορὰ τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Ἰσιδώρου τῆς Σεβίλλης, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία *Sclavi Graeciam Romanis tulerunt*². Ἀπῆχηση τῶν γεγονότων ὑπάρχει στὰ κείμενα τοῦ Ἰωάννου Νικίου³ καὶ στὴν Ἡρακλειάδα τοῦ Γεωργίου Πισίδη⁴.

Ἡ γεωγραφικὴ κατανομὴ τῶν «θησαυρῶν», ἡ ἐπισήμανση τῶν συνθηκῶν κάτω ἀπὸ τίς ὁποῖες βρέθηκαν καὶ ἡ προσπάθεια νὰ ὁρισθεῖ μὲ ἀκρίβεια ὁ χρόνος ἀπόκρυψης ἢ ἀπώλειας, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ συμπεράσματα ποὺ προσφέρουν σχετικὰ μὲ τὴ νομισματικὴ κυκλοφορία καὶ τὴν οἰκονομικὴ ἱστορία — στοιχεῖα ὅμως ποὺ δὲν ἀποτελοῦν τὸ στόχο τῆς ἐργασίας αὐτῆς — θέτουν σὰν κύριο πρόβλημα μέχρι ποιοῦ σημείου μποροῦν σὲ συνδυασμὸ μὲ τὰ μεμονωμένα νομίσματα νὰ διευκρινίσουν, ἐπαληθεύσουν ἢ διαψεύσουν τίς φιλολογικὲς πηγὲς ποὺ προαναφέρθηκαν.

Ἀπὸ τὴν Κορινθία προέρχονται οἱ μισοὶ σχεδὸν θησαυροί, 16, τῆς συλλογῆς ποὺ καταρτίσθηκε καὶ οἱ μισοὶ ἀπ' αὐτούς, 8, βρέθηκαν στὴν πόλιν τῆς Κορίνθου. Ὁ μεγάλος ἀριθμὸς τῶν «θησαυρῶν» ποὺ βρέθηκε στὴν Κόρινθο διακαιολογεῖται, ἐφόσον πρόκειται γιὰ τὴ μεγαλύτερη σὲ πληθυσμὸ καὶ σπουδαιότητα πόλιν τῆς Πελοποννήσου, ἢ ὁποία ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ περασμένου αἰῶνα

1. P. Schreiner, *Note sur la fondation de Monemvasie en 582/3*, TM 4 (1970), σελ. 471 - 475. Βλ. τὴν ἀνάλυση τῶν ἐπιχειρημάτων στὸ βιβλίο τοῦ Lemerle, *Miracles II*, σελ. 63 - 64.

2. Lemerle, *Miracles II*, σελ. 91. Ἐν τούτοις ὁ Charanis, θεωρῶν ὅτι ὁ γεωγραφικὸς ὅρος Graecia τοῦ Ἰσιδώρου Σεβίλλης ὑποδηλώνει τὸ Ἰλλυρικό: P. Charanis, *Graecia in Isidore of Seville*, BZ (1971), σελ. 22 - 25 (= *Studies on the Demography of the Byzantine Empire*, Var. Reprints, London 1972, ἀρ. XIX).

3. Ἐκδ. καὶ μετάφρ. M. H. Zotenberg, στὸ *Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque Nationale*, Paris 1885, σελ. 550.

4. Ἐκδ. A. Pertusi, *Giorgio di Pisidia Poemi, I. Panegirici epici* (Studia Patristica et Byzantina, 7) Ettal 1959, σελ. 254 - 255, στ. 75 - 76: πῇ δ' αὖ συνεκθέοντες οἱ Σκλάβοι λόκοι/τῇ γῇ συνῆπτον τῆς θαλάττης τὸν σάλον. . .

ἀνασκάφηκε συστηματικά. Καὶ οἱ ὀκτὼ «θησαυροὶ» τῆς Κορίνθου ἤρθαν στὸ φῶς μὲ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα, καὶ γιὰ ὅλους γνωρίζουμε τὶς συνθήκες εὕρεσής τους. Ἀπωλέσθηκαν ἢ κρύφτηκαν: στοὺς χρόνους τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστίνου Α' (ἄρ. 5), τῆς βασιλείας Ἰουστινιανοῦ Α' (ἄρ. 2, 3, 4, 6, 8) καὶ τῆς βασιλείας Ἰουστίνου Β' (ἄρ. 1, 7). Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι οἱ πέντε ἀπὸ τοὺς ὀκτὼ χάθηκαν ἐξ αἰτίας σεισμῶ. Γιὰ τοὺς δύο «θησαυροὺς», ποὺ πρέπει νὰ χάθηκαν μετὰ τὸ 578 (ἄρ. 1, 7) καὶ οἱ ὅποιοι παρουσιάζουν περισσότερο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἐργασία αὐτή, ἀπὸ τὶς ἀνασκαφές βεβαιώνεται ὅτι στὸν ἄρ. 1 οἱ κάτοχοι προσπάθησαν μάταια νὰ ξεφύγουν ἀπὸ καταστρεπτικὸ σεισμὸ παίρνοντας μαζί καὶ τὰ χρήματά τους, ποὺ προφανῶς τὰ εἶχαν σὲ κάποιο πρόχειρο μέρος καὶ δὲν τὰ εἶχαν ἀποκρύψει. Ἀντίθετα γιὰ τὸν «θησαυρὸ» ἄρ. 7, τῆς περιοχῆς τοῦ Γυμνασίου, ὁ ἀρχαιολόγος ποὺ ἀνέσκαψε τὴ θέση ἐξακρίβωσε ὅτι τὰ χρήματα ἦταν κρυμμένα καὶ μετὰ ἰσχυροῦς σεισμοῦ, ποὺ ἀπὸ τὸν ἐκδότῃ τοῦ «θησαυροῦ» Dengate χρονολογεῖται τὸ 580, τὰ διασκορπίσε σὲ κατώτερα στρώματα. Εἶναι ὁ ἴδιος σεισμὸς ποὺ σκότωσε τοὺς κατόχους τοῦ «θησαυροῦ» ἄρ. 1 καὶ πιθανὸν αὐτὸς ποὺ προκάλεσε τὴν ἀπώλεια τοῦ «θησαυροῦ» ἄρ. 3, κατὰ τὴν ἄποψιν τοῦ Dengate, ὁ ὅποιος πιστεύει ὅτι προηγήθηκε ἡ ἀπόκρυψη τοῦ «θησαυροῦ» (ἄρ. 7) λόγῳ Ἀβαροσλαβικῆς ἐπιδρομῆς λίγο πρὶν τὸ 580 καὶ ἀκολούθησε ὁ σεισμὸς ποὺ τὸν διασκορπίσε¹. Κανέννας «θησαυρὸς» τῆς Κορίνθου, ἀπ' ὅσα μέχρι τώρα εἶναι γνωστά, δὲν περιέχει νομίσματα ποὺ νὰ χρονολογοῦνται μετὰ τὸ 578.

Ἡ ἔρευνα γιὰ τὰ μεμονωμένα νομίσματα τῆς Κορίνθου ἀπέδωσε σημαντικὴ αὐξηση τοῦ γνωστοῦ μέχρι τώρα ἀριθμοῦ², ὁ ὅποιος στὴν ἀναφορὰ ποὺ ἀκολουθεῖ, δηλώνεται μέσα στὴν παρένθεση. Ἰουστῖνος Β' (565 - 578): 331³ (269). Τιβέριος Β' (578 - 582): 44⁴ (36). Μαυρίκιος (582 - 602): 70⁵

1. Dengate, *Coin Hoards*, σελ. 160 - 161, σημ. 31, 32, 33 καὶ σελ. 158.

2. Βλ. τὸν πρὸ πρόσφατα δημοσιευμένο συνοπτικὸ πῖνακα μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν νομισμάτων τῆς Κορίνθου στὸν Yannopoulos, *Argolide*, σελ. 355.

3. Στοὺς ἀριθμοὺς αὐτοὺς δὲν περιλαμβάνονται τὰ νομίσματα τῶν «θησαυρῶν». Ὑπολογίσθηκαν ἀπὸ: Edwards, *Corinth VI*, σελ. 125 - 127 (=85). Τῆς Ἰδίας, *Report*, σελ. 255 (=55). Harris, *Coins*, σελ. 153 (=122). Ἀδημοσίευτα (=57). C. Roebuck, *Asklepieion and Lerna, Corinth XIV*, 1951, σελ. 169 (=1). Καραμεσίνη-Οἰκονομίδου, *ΑΔ* 28(1973), Β' 1, σελ. 6 - 7 (=2). Joan Fisher, *Hesperia* 40 (1971), σελ. 47 (=1), *Hesperia* 41 (1972), σελ. 74 (=1), *Hesperia* 43 (1974), σελ. 73 - 74 (=1), *Hesperia* 44(1975), σελ. 47(=3), *Hesperia* 45(1976), σελ. 159 (=1), *Hesperia* 49 (1980), σελ. 26 (=1). O. Zervos, *Hesperia* 51 (1982), σελ. 158 (=1).

4. Edwards, *Corinth VI*, σελ. 128 - 129(=16). Τῆς Ἰδίας, *Report*, σελ. 255 (=10). Harris, *Coins*, σελ. 153 (=10). Ἀδημοσίευτα (=8).

5. Edwards, *Corinth VI*, σελ. 129 - 130 (=9). Τῆς Ἰδίας, *Report*, σελ. 255(=17). Harris, *Coins*, σελ. 153 (=25). Ἀδημοσίευτα (=18). Fisher, *Hesperia* 45 (1976), σελ. 159 (=1).

Έτη κοπών	Κων. Θεσ. Νικο.	Αντ. Κυζ. χ.ξ.ν.	Κων. Θεσ.	Κων. Θεσ. Νικο.	Κων. Νικο.	Κων. Θεσ.	Κυζ.	Κων. Κυζ. χ.ξ.ν.	Κων.	Σύνολο
578/9	2M 8K	M		7K		7K				19
579/80	4M K	M		3K 2M	M	3K				14
580/1	M 2K M			3K		3K	K	M		10
581/2		M	K	4K	M	4K				9
578 - 582	4M,5K 2I 2I	M 3K	K	K		K		1 σολ. M K	1 σολ.	24
Σύνολο	18 11	5 1 2 4	1 1	2 18 3	1 1	1 1	1	1 2 1	1	=76

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Κατανομή νομισμάτων βασιλείας Τιβερίου Β' στην Πελοπόννησο.

(52). Φωκᾶς (602 - 610): 85¹ (67). Ἡράκλειος (610 - 641): 51² (33). Κώνστανς Β' (642 - 668): 91³ (79). Κωνσταντῖνος Δ' (668 - 685) 4⁴ (4). Ἰουστινιανὸς Β' (685 - 695 καὶ 705 - 711): 2⁵ (2). Τιβέριος Γ' (698 - 705): 1⁶ (1). Κωνσταντῖνος Ε' (741 - 775): 6⁷ (5). Στὶς ἐπόμενες βασιλεῖες καὶ μέχρι τὸν Νικηφόρο Α' (802 - 811) δὲν παρατηρήθηκαν ἀλλαγές. Ἐντούτοις, παρ' ὅλη τὴν αὐξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν νομισμάτων, οἱ γνωστὲς ἀναλογίες στὴν κυκλοφορία μεταξὺ τῶν διαφόρων βασιλειῶν παραμένουν. Χαρακτηριστικὸ εἶναι ὅτι σὲ περιόδους ποὺ εἶχε παρατηρηθεῖ πτώση, ἡ αὐξηση εἶναι μηδαμινή. Ἔτσι στὴ βασιλεία τοῦ Κωνσταντίνου Ε' στὰ ἤδη 5 γνωστὰ προστέθηκε μόνο 1, ἐνῶ στὴν πλούσια σὲ νομισματικὴ κυκλοφορία βασιλεία τοῦ Ἰουστίνου Β' προστέθηκαν 62. Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ πρόβλημα τῆς πτώσης τῆς κυκλοφορίας εἶναι φαινόμενο τοῦ ὁποῖου τὰ αἷτια πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν πέρα ἀπὸ τὴ στενὴ εἰκόνα τῆς τοπικῆς ἱστορίας, τὸ γενικότερο φαινόμενο ἀπεικονίζεται καὶ στὰ νομισματικὰ εὐρήματα τῆς Κορίνθου, ὅπου παρατηρεῖται μιὰ συνέχεια στὴν κυκλοφορία μὲ κάμψεις καὶ λίγες διακοπὲς γιὰ ὀρισμένα χρόνια.

Στὰ κρίσιμα χρόνια γιὰ τὴν πόλη, ὅπως διαφαίνεται ἀπὸ τὶς πηγές καὶ ἀπὸ τὴν ἀπόκρυψη τοῦ «θησαυροῦ» ἀρ. 7, δηλαδὴ μετὰ τὸ 578, παρατηροῦμε μιὰ βαθμιαία μείωση στὴν κυκλοφορία τῆς βασιλείας τοῦ Τιβερίου Β' (βλ. πίνακα 1), τὸ 578/9: 11 νομίσματα, 579/80: 7, 580/1: 4, γιὰ νὰ φθάσει τὸ 581/2 στὸ 1 νόμισμα, χρονολογία ποὺ συμφωνεῖ μὲ τὴν ἀναφορὰ τοῦ Ἰωάννου Ἐφέσου καὶ τὴν ἀπόκρυψη τοῦ «θησαυροῦ» ἀρ. 7. Μικρὴ αὐξηση παρατηρεῖται στὸ πρῶτο ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Μαυρικίου 582/3: 3, ἐνῶ στὸ δεύτερο ἔτος 583/4 τὰ νομίσματα αὐξάνονται σὲ 8 καὶ ἔχουμε τὶς περισσότερες κοπὲς

1. Edwards, *Corinth VI*, σελ. 130 - 131 (=18). Τῆς Ἰδίας, *Report*, σελ. 255 (=11). Harris, *Coins*, σελ. 153 (=34). Ἀδημοσίευτα (=16). Στίκας, ΠΑΕ 1962, σελ. 56 (=2). Οἰκονομίδου, ΑΔ 28 (1973) Β' 1, σελ. 6 (=2). Fisher, *Hesperia* 45 (1976), σελ. 159 (=1). Zervos, *Hesperia* 51 (1982), σελ. 158 (=1).

2. Edwards, *Corinth VI*, σελ. 131 - 132 (=9). Τῆς Ἰδίας, *Report*, σελ. 255 (=5). Harris, *Coins*, σελ. 153 (=18). Ἀδημοσίευτα (=14). Στίκας, ΠΑΕ 1962, σελ. 56 (=1). Οἰκονομίδου, ΑΔ 22 (1967) Β' 1, σελ. 11 (=1: ἀσαφὲς ἐνδειξη), ΑΔ 26 (1971) Β' 1, σελ. 10 (=1), ΑΔ 31 (1976) ὑπὸ ἐκτύπωση (-1). Zervos, *Hesperia* 51 (1982), σελ. 158 (=1).

3. Edwards, *Corinth VI*, σελ. 132 - 133 (=37). Τῆς Ἰδίας, *Report*, σελ. 255 (=17). Harris, *Coins*, σελ. 153 (=25). Ἀδημοσίευτα (=7). Roebuck, *Corinth XIV*, σελ. 168 (=3). Pallas, *Byzantino-Bulgarica* 7 (1981), σελ. 298, σημ. 18 (=2).

4. Edwards, *Corinth VI*, σελ. 133 (=1). Τῆς Ἰδίας, *Report*, σελ. 255 (=1). Harris, *Coins*, σελ. 153 (=2).

5. Harris, *Coins*, σελ. 153.

6. Edwards, *Report*, σελ. 255.

7. Edwards, *Corinth VI*, σελ. 133 (=1). Harris, *Coins*, σελ. 153 (=4). Ἀδημοσίευτο (=1).

Έτη κοπών	Κων.	Θεσ.	Νιζο.	Αντ.	Κυζ.	Χ.ξ.ν.	Θεσ.	Θεσ.	Νιζο	Κων.	Θεσ.	Κων.	Νιζο	Αντ.	Χ.ξ.ν.	Κων.	Κων.	Σύνολο
1 582/3	M	K				K	(K)		(M)	(M)						(M)		6
2 583/4	3M,K	3K				M	(2K)		(M)	(M)								12
3 584/5		2K					(K)								K			5
4 585/6	3M																	3
5 586/7	2M	2K												M				6
6 587/8	3M,K		2M			K								M				8
7 588/9	M	K				M												3
8 589/90		K		M		M												3
9 590/1	M		2M			M												4
10 591/2	2K	2K				M												7
11 592/3	M					M												2
12 593/4																		0
13 594/5	2M																	2
14 595/6																		1
15 596/7		K												M				1
16 597/8		K																1
17 598/9																		0
18 599/600																		0
19 600/1																		0
20 601/2	2M	4K				M												7
582-602		5K		K		6K,M											1 σολ.	15
Σύνολο	23	23	4	2	7	11	1		3	1	2	1	2	4	1	4	1	=86

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: Κατανομή νομισμάτων βασιλείας Μανουριίου στην Πελοπόννησο.

τῆς βασιλείας τοῦ Μαυρικίου στήν Κόρινθο. Στά ἐπόμενα ἔτη τὸ μεγαλύτερο ποσὸ νομισμάτων μᾶς δίνει τὸ ἔτος 587/8: 7, δηλαδή ἀκριβῶς τότε ποὺ ἀναφέρεται ἀπὸ τὸ Χρονικὸ τῆς Μονεμβασίας ὅτι οἱ Κορίνθιοι μετώκησαν στήν Αἴγινα, ἀλλὰ τὸν ἐπόμενο χρόνο μειώνεται αἰσθητὰ σὲ 3, γιὰ νὰ ἀυξηθεῖ πάλι λίγο τὸ 591/2 σὲ 6. Μετὰ τὸ 592/3 μέχρι τὸ 601/2, ὁπότε ἔχουμε 3 κοπές διαπιστώνεται κάμψη καὶ ἐλλείψεις (παντελής ἐλλειψη: 593/4, 598/9, 599/600, 600/601). Τὸ νομισματοκοπεῖο τῆς Θεσσαλονίκης ἀντιπροσωπεύεται μὲ 23 μισοὺς φόλλεις καθὼς καὶ τῆς Κωνσταντινούπολης. Τὰ ἔτη ποὺ τὸ νομισματοκοπεῖο τῆς Θεσσαλονίκης δὲν ἀντιπροσωπεύεται καθόλου στήν Κόρινθο, ἀλλὰ καὶ σὲ ὁλόκληρη τὴν Πελοπόννησο, εἶναι: 585/6, 587/8, 590/1, 592/3 ὡς τὸ 596/7 καὶ 598/9 ὡς τὸ 601. (Βλ. πίνακα 2).

Σὲ ἀρκετὰ σημεῖα τῆς πόλης, ὅπου ἔγιναν συστηματικὲς ἀνασκαφές, ἡ παρουσία νομισμάτων, ποὺ ἀντιπροσωπεύουν ὅλες τὶς βασιλεῖες μέχρι τὰ τέλη τοῦ Ζ' αἰ., δείχνει ὅτι ἡ πόλη δὲν ἐγκαταλείφθηκε. Οἱ ἀνασκαφές π.χ. στὴ Νοτιοδυτικὴ Ἀγορὰ ἢ στὴ θέση «Oakley House» ἔδωσαν νομίσματα τῶν Ἰουστίνου Β', Τιβερίου Β', Μαυρικίου, Φωκᾶ, Ἡρακλείου, Κώνσταντος Β', Κωνσταντίνου Ε'. Ἀπὸ τὶς παλαιότερες ἐρευνες ἔχει δημιουργηθεῖ ἡ ἐντύπωση ὅτι ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἡρακλείου καὶ τοῦ Κώνσταντος Β' τὰ νομίσματα σπανίζουν στήν κάτω πόλη, ἐνῶ εἶναι περισσότερα στὸν Ἀκροκόρινθο¹. Αὐτὸ δὲν μπορεῖ πιά νὰ ὑποστηριχθεῖ, γιὰτὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν νομισμάτων τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρακλείου στήν κάτω πόλη εἶναι 51 καὶ στὸν Ἀκροκόρινθο 6, ἐνῶ τοῦ Κώνσταντος Β' στήν κάτω πόλη 91 καὶ στὸν Ἀκροκόρινθο² 24. Ἐξάλλου, συστηματικὲς ἀνασκαφές δὲν ἔχουν γίνει στὸν Ἀκροκόρινθο³. Ἀλλὰ καὶ τὰ λίγα νομίσματα τοῦ τέλους τοῦ Ζ' καὶ τοῦ Η' αἰ. ποὺ γνωρίζουμε προέρχονται ὅλα ἀπὸ τὴν κάτω πόλη καὶ βρέθηκαν, τοῦ Κωνσταντίνου Δ': 4 στὴ Νότια Ἀγορὰ (1937). Τιβερίου Ι': Νοτιοανατολικὴ Ἀγορὰ (1934). Ἰουστινιανοῦ Β': Νότια βασιλικὴ (1936) καὶ Βορειοανατολικὴ Ἀγορὰ (1937). Κωνσταντίνου Ε': 3 στὴν Ἐκκλησίαν Ἀγίου Ἰωάννη (1938), Ἀγορὰ Βόρειο τμήμα (1938), Oakley, Νότιο τμήμα (1963). Λέοντος Δ': Βορειοανατολικὴ Ἀγορὰ (1937). Κωνσταντίνου ΣΤ' - Εἰρήνης: Βορειοανατολικὴ Ἀγορὰ (1937).

Ἀπὸ τὴν εὐρύτερη περιοχὴ τῆς Κορίνθου προέρχεται ὁ «θησαυρὸς» τῆς Ἰσθμίας (ἀρ. 9), σημαντικὸ εὑρημα ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις, γιὰ τὴ θέση ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχεται, τὸ περιεχόμενο τῶν νομισμάτων καὶ τὴ χρονολογία τῆς τελευ-

1. Bon, *Le Péloponnèse byzantin*, σελ. 52. Ὁ Yannopoulos, *Argolide*, σελ. 357, σημ. 216, ἀναφέρει ὅτι «τὰ νομίσματα τοῦ Ζ' καὶ Η' αἰ. ἀνακαλύφθηκαν σχεδὸν ὅλα στὸν Ἀκροκόρινθο».

2. A. R. Bellinger, *The Coins*, στὸν τόμο, *Acrocorinth, Corinth III*, Cambridge Mass, 1930, σελ. 66.

3. Αὐτὸ μού ἐπεσήμανε καὶ ὁ διευθυντὴς τῶν Ἀνασκαφῶν Ἀρχαίας Κορίνθου κ. Charles K. Williams, II.

ταίας κοπής. Γνωστός μέχρι τώρα, ως πρὸς τὸ περιεχόμενο, ἀπὸ γενικὲς περιγραφές¹, χρησιμοποιήθηκε ἰδιαίτερα ὡς ἐνδεικτικὸς τῶν Ἀβαρο-σλαβικῶν ἐπιδρομῶν σύμφωνα μὲ τὸ τελευταῖο χρονολογικὰ νόμισμα ποὺ περιέχει (583/4). Βρέθηκε κρυμμένος σὲ ἐπίχωση τάφρου τῆς βόρειας κιονοστοιχίας τοῦ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνα, θέση ποὺ εἶχε χρησιμεύσει γιὰ ἐξόρυξη οἰκοδομικοῦ ὕλικου γιὰ τὸ κτίσιμο τοῦ ἀνατολικοῦ φρουρίου τοῦ τείχους τοῦ Ἰσθμοῦ, τοῦ λεγόμενου Ἰουστινιάνειου, κοντὰ στὸ ναό. Ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ περνοῦσε ὁ δρόμος ποὺ ἐρχόταν ἀπὸ τὴ Στερεὰ καὶ ὁδηγοῦσε ἀπὸ τὰ σημερινὰ Ἑξαμίλλια στὴν πύλη τῶν Κεγχρεῶν τῆς Κορίνθου². Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ γεγονὸς τῆς ἀπόκρυψης σὲ θέση, ποὺ τὸν καιρὸ ποὺ κρύφτηκε ὁ «θησαυρὸς» δὲν ἦταν πιά σὲ χρῆση, ἐνδιαφέρον παρουσιάζει καὶ τὸ περιεχόμενό του. Ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν νομισμάτων τοῦ «θησαυροῦ», ποὺ συστήθηκε ἐπὶ Ἰουστίνου Β', συνάγεται ὅτι περιλαμβάνει κοπὲς ἀπὸ τὴ βασιλεία Ἰουστινιανοῦ Α' (539/40, πρώτη χρονολογικὰ κοπή) μέχρι καὶ τὸ δεύτερο ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Μαυρικίου (583/4). Οἱ κοπὲς καλύπτουν ὅλα σχεδὸν αὐτὰ τὰ ἔτη — μερικὲς μάλιστα ἐπαναλαμβάνονται στὸ ἴδιο ἔτος — καὶ ἀντιπροσωπεύουν τὰ νομισματοκοπεῖα τῆς Ἀνατολῆς. Ἀξιόπρόσεκτη εἶναι ἡ ἔντονη παρουσία τοῦ νομισματοκοπεῖου τῆς Θεσσαλονίκης γιὰ τὶς βασιλεῖες τοῦ Ἰουστίνου Β' (68Κ σὲ σχέση μὲ τὴν Κωνσταντινούπολη ποὺ παρουσιάζεται μειωμένο: 23Μ) καὶ τοῦ Τιβερίου Β' (βλ. πῖνακα 1), ὅπου τὸ ἔτος 579/80 ἀντιπροσωπεύεται μὲ τρεῖς μισοὺς φύλλεις³. Τὸ περιεχόμενο τοῦ «θησαυροῦ» δείχνει ἓνα συνεπὲ ἀποθησαυρισμὸ ποὺ ταυτόχρονα παρουσιάζει τὴν εἰκόνα, λόγῳ τῆς συνέχειας τῶν κοπῶν, μιᾶς συλλογῆς καὶ ἡ ἀπότομη διακοπὴ εἶναι ἐνδεικτικὴ ὅτι κάποια ἀναστάτωση, προφανῶς ἐπιδρομὴ, τὴν προκάλεσε. Κανένα μεμονωμένο νόμισμα μετὰ τὴ βασιλεία τοῦ Ἰουστίνου Β', δὲν ἔχει ἐπισημανθεῖ ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Ἰσθμίας⁴.

Στὸ σημαντικὸ ἀνατολικὸ λιμάνι τῆς Κορίνθου, στὶς Κεγχρεές, βρέθηκαν δύο «θησαυροὶ» (ἀρ. 10, 11), ποὺ ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὶς τελευταῖες κοπὲς χάθηκαν μετὰ τὸ 576 καὶ τὸ 578. Οἱ συνθῆκες εὑρεσης τοῦ «θησαυροῦ» ἀρ. 10 τῆς περιοχῆς Ε τοῦ λιμανιοῦ ὑποδηλώνουν ὅτι τὰ νομίσματα ἀπωλέσθηκαν σὲ

1. Βλ. «θησαυρὸς» ἀρ. 9: Βιβλιογραφία. Ἡ ἀτελὴς ἔκδοση τοῦ «θησαυροῦ» ἔδωσε λαβὴ στὸ νὰ γραφοῦν ἀνακρίβειες. Ὁ Y a n n o p o u l o s, *Argolide*, σελ. 359, ἀναφέρει ὅτι ὁ «θησαυρὸς» περιέχει μόνον κοπὲς Κωνσταντινούπολης καὶ Νικομήδειας.

2. Στὴν Ἰσθμίαν βρέθηκε ἐπίσης «θησαυρὸς» στὸ Ἱερὸ τοῦ Ποσειδῶνα τοῦ τέλους τοῦ Δ' αἰ., ποὺ χάθηκε κατὰ τὴν ἐπιδρομὴ τοῦ Ἀλαρίχου, ἐνδεικτικὸ στοιχεῖο τῆς θέσης τοῦ Ἰσθμοῦ σὰν πέρασμα ἐπιδρομῶν. Βλ. Ann Beaton-Paul Clement, *Hesperia* 45 (1976), σελ. 267 - 279.

3. Ὁ D. M. Metcalf, ὁ.π. *Hesperia* 31 (1962), σελ. 143 - 144, ποὺ βασίστηκε στὴν ἔλλειψη νομισμάτων ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη στὸ ἔτος 579/80, ὑπστήριξε ὅτι τὸ νομισματοκοπεῖο παρῆμεινε κλειστὸ γιὰ ἓνα διάστημα τὸ 579/80.

4. O. Bronner, *AD* 26 (1971), Β' 1 - Χρονικά, σελ. 106, 107.

κάποια καταστροφή, χωρίς να είναι σαφές, αν πρόκειται για καταστροφή που προκλήθηκε από τη φύση ή τον άνθρωπο¹. Μικρή κυκλοφορία παρατηρείται στα χρόνια που ακολουθούν την απώλεια των δύο «θησαυρών»: δύο μισοί φόλλεις από τη βασιλεία του Τιβερίου Β' (581/2 και 578 - 582) δύο φόλλεις του Φωκά (ΚΥΖ 604/5 και 607/8) ένας φόλλης του Κώνσταντος Β' και τρία νομίσματα του Ζ' αϊ. αβέβαιης χρονολογίας².

Στο Σολομό, νοτιοανατολικά της Κορίνθου βρέθηκαν οι δύο «θησαυροί» (άρ. 12, 13) που απωλέσθηκαν ή κρύφτηκαν μετά το 613 - 629 ο ένας (12) και ο άλλος (13) μετά το 620, στους χρόνους της βασιλείας του Ήρακλειου. Ο Σολομός βρίσκεται επάνω στον αρχαίο δρόμο που ξεκινούσε από τη νοτιοανατολική πύλη της Κορίνθου και οδηγούσε προς τη νότια Κορινθία· ακολουθούσε την ίδια διαδρομή με το σημερινό δρόμο που διασχίζοντας το ποτάμι Ξεριά, στην περιοχή του Σολομού συνέχιζε με κατεύθυνση προς νότο³. Από το χωριό Σολομός και την περιοχή του καμιά αρχαιότητα των παλαιοχριστιανικών ή βυζαντινών χρόνων δεν επισημάνθηκε που να αποδεικνύει ότι κάποιος οίκισμός υπήρχε στη θέση αυτή⁴. Η ανεύρεση των «θησαυρών» της βασιλείας του Ήρακλειου, σημαντική και για το λόγο αυτό, της επισημάνσης δηλαδή ζωής και νομισματικής κίνησης στην περιοχή, οδηγεί σε μεταγενέστερους χρόνους κατά τους οποίους οι κάτοικοι αναγκάζονται να αποκρύψουν τα χρήματά τους. Τα ποσά είναι στην περίπτωση αυτή αρκετά σημαντικά. Ο πρώτος από τους δύο «θησαυρούς» (άρ. 12), του οποίου δε γνωρίζουμε τις συνθήκες ανεύρεσης, αποτελείται από τρία χρυσά νομίσματα του Φωκά και τρία του Ήρακλειού⁵, με τελευταίους χρονολογικά δύο σόλιδους Ήρακλειού που χρονολογούνται μεταξύ 613 και 629· για το λόγο αυτό δεν είναι δυνατόν να προσδιορισθεί ακριβώς ο χρόνος απόκρυψης. Σημαντικό είναι ότι οι τρεις σόλιδοι του Ήρακλειού αποτελούν και τα μόνα χρυσά νομίσματα του Ήρακλειού στην Πελοπόννησο, που γνωρίζουμε μέχρι τώρα.

Ο «θησαυρός» (άρ. 13) αποτελείται από 343 χάλκινα νομίσματα που, εκτός από δύο, όλα τα άλλα ανήκουν στη βασιλεία του Ήρακλειού. Περιέχει

1. R. L. Hohlfelder, *Migratory People's Incursions into Central Greece in the late 6th Century: new Evidence from Kenchreai*, Actes du XIV Congrès International d'Études Byzantines, τ. Γ', Bucarest 1976, σελ. 336.

2. Hohlfelder, *Kenchreai*, άρ. 1089, 1090, 1091 και 1160 μέχρι και 1166.

3. J. Wiseman, *The Land of the ancient Corinthians* (Studies in Mediterranean Archaeology, τ. 50, 1978), σελ. 88.

4. Αποκαλύφθηκε μόνον ένας τάφος του Δ' μ.Χ. αϊ., νοτιοδυτικά του Σολομού, στην άκρη του δρόμου που οδηγεί από την Κόρινθο προς το Άργος: E. Vanderpool, *AJA* 59 (1955), σελ. 225 και *BCH* 79 (1955), σελ. 231. Πρβλ. Wiseman, ό.π. σελ. 90.

5. Βλ. P. Grierson, *Solidi of Phocas and Heraclius: The Chronological Framework*, *The Numismatic Chronicle*⁶ 19 (1959), σελ. 131 - 149.

κοπές από τὸ δεύτερο ἔτος 611/12, μέχρι καὶ τὸ 619/20, οἱ ὁποῖες κατὰ τὸ μεγαλύτερο ποσοστὸ προέρχονται ἀπὸ τὸ νομισματοκοπεῖο Κωνσταντινούπολης, ἀκολουθεῖ τῆς Θεσσαλονίκης, τὸ μόνο ποὺ παρέχει μισοὺς φόλλεις, τῆς Νικομήδειας καὶ τῆς Κυζίκου. Τὰ περισσότερα νομίσματα, ὅπως συνήθως συμβαίνει ἐπὶ Ἡρακλείου, ἔχουν ξανακοπεῖ σὲ παλαιότερα, κυρίως τοῦ Φωκά, ἀλλὰ καὶ τοῦ Μαυρικίου, Τιβερίου Β' καὶ Ἰουστινιανοῦ. Εἶναι πιθανὸν τὸ σημαντικὸ αὐτὸ ποσὸ νὰ προέρχεται ἀπὸ κάποια ἐμπορικὴ συναλλαγὴ ποὺ ἔγινε στὴ δεύτερη δεκαετία τοῦ Ζ' αἰ. Στὸν πίνακα 3 φαίνεται ἡ προοδευτικὴ μείωση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν νομισμάτων ποὺ ἀντιστοιχεῖ σὲ κάθε ἔτος. Ὁ μεγαλύτερος ἀριθμὸς ἔχει κοπεῖ ἀπὸ τὸ τρίτο μέχρι καὶ τὸ ἑβδομο ἔτος (612/13 - 616/7). Μετὰ τὸ 616/7 ἡ μείωση εἶναι αἰσθητὴ γιὰ νὰ καταλήξει στὸ τελευταῖο ἔτος ποὺ ἐκπροσωπεῖται στὸ «θησαυρὸ», δηλαδή στὸ 619/20, μὲ δύο κοπές ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη. Τὸ τελευταῖο αὐτὸ ἔτος εἶναι καὶ τὸ περισσότερο προχωρημένο χρονολογικὰ ἀπὸ τὰ μέχρι σήμερα γνωστὰ σὲ «θησαυροὺς» ποὺ ἔχουν δημοσιευθεῖ γιὰ τὴ χρονικὴ αὐτὴ περίοδο.

Εἶναι φυσικὸ νὰ συνδέσουμε τὸ εὑρημα τοῦ Σολομοῦ, ὅπως ἐξάλλου ἔκανε ὁ D.M. Metcalf¹, χωρὶς ὅμως νὰ ἀναφέρει τὸ περιεχόμενο καὶ τὴ χρονολογία τῆς τελευταίας κοπῆς, μὲ τοὺς λοιποὺς «θησαυροὺς» τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἡρακλείου, ποὺ βρέθηκαν στὰ παράλια καὶ τὰ νησιὰ τῆς Ἑλλάδας καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἄν καὶ ὁ Σολομὸς δὲν βρίσκεται πολὺ κοντὰ στὴν ἀκτὴ, συνδέεται ὅμως ἄμεσα μὲ τὴν βορειοανατολικὰ κείμενη Κόρινθο καὶ τὴν ἀνατολικὴ παραλία, τὸ λιμάνι τῶν Κεγχρεῶν. Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς «θησαυροὺς» ἀπὸ τὴν Ἀρχαία Ἀγορὰ Ἀθηνῶν, χαρακτηριστικοὶ εἶναι οἱ «θησαυροὶ» τῆς Χαλκίδας, τῆς Νέας Ἀγχιάλου (παράλιες Φθιώτιδες Θῆβες Θεσσαλίας) καὶ τῆς Θάσου. Τελευταῖες χρονολογικὰ κοπές τῶν «θησαυρῶν» Χαλκίδας καὶ Νέας Ἀγχιάλου εἶναι τοῦ ἔτους 615/6 ἐνῶ τελευταία κοπὴ τοῦ «θησαυροῦ» ἀπὸ τὸ Διονύσιο τῆς Θάσου εἶναι τοῦ 616/17². Τελευταῖα ἀποκαλύφθηκε στὴ Θάσο καὶ ἄλλος «θησαυρὸς» μὲ τελευταῖο χρονολογικὰ νόμισμα τοῦ 618/19³. Τὰ συμπεράσματα ἀπὸ τὶς χρονολογικὲς αὐτὲς ἐνδείξεις συνδυάζονται μὲ τὶς πηγές ποὺ ὅπως προαναφέρθηκε κάνουν λόγο γιὰ τὶς ἐπιδρομὲς τῶν Σλάβων: ναυτικὴ ἐπιδρομὴ ἀπὸ τὰ «Θαύματα» τοῦ Ἀγίου Δημητρίου (II, 1, 179), τὸ χωρίο τοῦ Ἰσιδώρου Σεβίλλης, τοῦ Ἰωάννου Νικίου καὶ τὴν Ἡρακλειάδα τοῦ Γεωργίου Πισίδη. Οἱ διαφορετικὲς χρονολογίαι ἀπόκρυψης τῶν νομισματικῶν «θη-

1. Metcalf, BSA 57 (1962), σελ. 14, σημ. 4, χάρτης: σελ. 15.

2. Γιὰ τοὺς «θησαυροὺς» τῆς Χαλκίδας καὶ Νέας Ἀγχιάλου: Metcalf, ὁ.π. Γιὰ τὸ «θησαυρὸ» τοῦ Διονυσίου Θάσου: O. Picard, *Trésors et circulation monétaire à Thasos du IV au VIIe siècle après J - C*, Thasiaca, BCH Suppl. V, Paris 1979, σελ. 451, 454.

3. A. Muller, BCH 104 (1980), σελ. 726. Καὶ μεμονωμένα νομίσματα βρέθηκαν στὴ Θάσο τοῦ ἔτους 618/9.

Έτη κοπών		ΚΩΝ	ΘΕΣ	ΝΙΚΟ	ΚΥΖ	Χ.ξ.ν.
1	610/11					
2	611/12		Μ			4Κ
3	612/13	29Μ	2Μ	7Μ	Μ	8Μ
4	613/14	43Μ	3Μ, 2Κ	19Μ		35Μ
5	614/15	14Μ	14Μ, 3Κ	3Μ		32Μ
6	615/16	11Μ	13Μ			7Μ
7	616/17	15Μ	9Μ, Κ	3Μ		
8	617/18		4Μ	Μ		
9	618/19	Μ	Κ			
10	619/20		Κ,Μ			
	610 - 641	27Μ	9Μ	4Μ		13Μ
Σύνολο		140	64	37	1	99

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: Σολομός, «θησαυρός» άρ. 13.

σαυρών» και ή ανάλυση τών πηγών οδηγούν στο συμπέρασμα ότι δεν πρόκειται για μία έπιδρομή αλλά για έπανειλημμένες που γίνονται στη δεύτερη δεκαετία του Ζ' αϊ. Η έπιδρομή στην περιοχή τής Κορίνθου αν και πλησιάζει πολύ χρονολογικά την έπιδρομή τής Θάσου, δεν συνδέεται βέβαια μαζί της γεωγραφικά. Στη Θάσο, όπως βεβαιώνει ή αρχαιολογική έρευνα, ή έπιδρομή ήταν καταστρεπτική¹, ενώ για το Σολομό δεν έχουμε παρόμοια ένδειξη και το γεγονός εικάζεται έμμεσα. Η έρευνα για έπισήμανση νομισμάτων του 'Ηρακλείου μετά το 620, δεν έχει περατωθεί, αλλά, απ' όσα γνωρίζω μέχρι τώρα, σπανίζουν τα νομίσματα που κυκλοφορούν στην περιοχή τής Κορίνθου μεταξύ 620 και 630.

Από τόν 'Ισθμό προς το 'Αργος και την ανατολική Πελοπόννησο ο δυτικότερος δρόμος περνούσε κοντά από την αρχαία Νεμέα όπου βρέθηκε «θησαυρός» (άρ. 14) στην ύπόγεια στοά του αρχαίου Σταδίου. Η πρόχειρη έγκατάσταση του κατόχου που αποκάλυψε ή ανασκαφική έρευνα δείχνει ότι είχε καταφύγει εκεί με τα χρήματά του για να κρυφτεί. Η τελευταία χρονολογικά κοπή του «θησαυρού», το 577, μάς οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ή αναστάτωση πρέπει να έγινε κοντά στο 580. Τα μεμονωμένα νομίσματα που βρέθηκαν από τις ανασκαφές στην περιοχή του ναού του Διός, όπου έπισημάνθηκε βίαιη καταστροφή του οικισμού, ανάγονται στη βασιλεία του 'Ιουστίνου Β'. Στην ίδια βασιλεία ανήκει και το τελευταίο χρονολογικά νόμισμα που αποκαλύφθηκε από τις ανασκαφές του 1982 σε παλαιοχριστιανικής εποχής σπίτι, νότια τής παλαιοχριστιανικής βασιλικής². Το νομισματικό υλικό του 'Αργους είναι ακόμη άτελώς γνωστό. Η πληροφορία του Aupert³, ότι βρέθηκε ένας «θησαυρός» στις Θέρμες (άρ. 17) σε στρώμα καταστροφής που περιείχε καμμένα νομίσματα και ότι τα τελευταία χρονολογικά είναι του 580 περίπου, είναι γενική⁴. Από τις ανασκαφές του Vollgraff στο ιερό του Πυθαέα 'Απόλλωνα βρέθηκαν

1. Picard, ό.π. σελ. 452.

2. Οι ανασκαφές αποκάλυψαν στο νότιο τμήμα του ναού του Διός αγροτικό οικισμό — άρδευτικούς αύλακες, έγκατάσταση άγροικιών — ο όποιος καταστράφηκε απότομα μεταξύ 570 και 580. Κατά τόν αρχαιολόγο St. Miller, ή καταστροφή ήταν βίαιη, αν και τα ίχνη πυρκαϊάς ήταν ελάχιστα: Hesperia 45 (1976), σελ. 200. Για τα μεμονωμένα νομίσματα τής βασιλείας 'Ιουστίνου Β': Hesperia 45 (1976), σελ. 202 και Hesperia 48 (1979), σελ. 99. Για την ανασκαφή του παλαιοχριστιανικού σπιτιού: St. Miller, Hesperia 52 (1983 — υπό έκτύπωση).

3. Pierre Aupert, *Céramique slave à Argos* (585 ap. J. - C.), Etudes Argiennes, BCH Suppl. VI, 1980, σελ. 374, σημ. 10.

4. 'Ο Aupert παραπέμπει στο BCH 88 (άντι 93) 1969, σελ. 982 (J. - F. Bomme-laer, J. - P. Sodini). Η αναφορά αυτή του BCH δεν συμφωνεί με όσα αναφέρει ο Aupert και είναι ή εξής: «Cet événement peut se dater, de façon approximative, grâce à de très nombreuses monnaies, dont le revers est généralement marqué d'un A. Ces pièces ont pu rester en circulation jusque vers le milieu du VIe s. . .».

ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ ΜΕ ΤΙΣ ΘΕΣΕΙΣ ΤΩΝ «ΘΗΣΑΥΡΩΝ»

1 - 8: Κόρινθος	15: Μποξιάς	21: Πριβίθος	26: Παλαισφόρι	31: Άπιδεια
9: Ίσθμια	16: Παλλήνη	22: Νεστόνη	27: Άγ. Νικόλαος	32: Ήλιος
10 - 11: Κεγχρεές	17: Άργος	23: Μαντίνεια	28: Πελλόνα	33: Σχισιά
12 - 13: Σολομός	18 - 19: Πάτρα	24: Όρχομενός	29: Βασαράς	34: Ζάχα
14: Νεμέα	20: Κλειτορία	25: Μεγίστοπολη	30: Τρόπη	35: Όλυμπος
				36: Άγ. Κορνακή

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

1

2

3

4

5

νομίσματα τοῦ ΣΤ', μεταξύ αὐτῶν 16 τοῦ Ἰουστίνου Β' ¹. Ἐνας φύλλις Κώνσταντος Β' βρέθηκε σὲ ἔπαυλη στὸ Ἄργος ². Ἀπὸ ἐπιτόπια ἔρευνα στὰ νομίσματα ἀπὸ τὶς ἀνασκαφές τοῦ Ἄργους τῆς Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν ἐκτὸς ἀπὸ ἄρκετὰ τοῦ Ἰουστίνου Β' ἐπισημάνθηκαν μόνον ἓνα ποὺ ἴσως ἀνήκει στὴ βασιλεία τοῦ Μαυρικίου (77Α 163) καὶ ἓνας μικρὸς φύλλις τοῦ τέλους τοῦ Ζ', ἴσως μετὰ τὸν Κώνσταντα Β'. Ἀπὸ τὴν Ἀργολίδα γενικότερα ἐλάχιστα νομίσματα γνωρίζουμε: οἱ ἀνασκαφές στοὺς Ἀλιεῖς κοντὰ στὸ Πόρτο Χέλι ἀποκάλυψαν σὲ στρώματα καταστροφῆς 1 νόμισμα τοῦ Φωκᾶ τοῦ 605/6 ³. Σὲ ἄλλη θέση τῆς Ἀργολίδας, ἀπὸ ἀνασκαφὴ στὴν Ἀκροναυπλία, στὴ θέση «Ἁγιοὶ Θεόδωροι», βρέθηκε 1 νόμισμα τοῦ Κώνσταντος Β' (641 - 668) ⁴.

Ἀπὸ τὸν Ἰσθμὸ πρὸς τὴν Ἀχαΐα, ὁ δρόμος ποὺ ἀκολουθεῖ τὴν παραλία τοῦ Κορινθιακοῦ ἔφθανε μέχρι τὴν Πάτρα. Στὴν παράκτια αὐτὴ περιοχὴ δὲν ἐπισημάνθηκαν νομισματικὰ εὐρήματα. Ἀλλὰ καὶ στὴν πόλη τῆς Πάτρας, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς δύο «θησαυροὺς» (ἀρ. 18, 19) μὲ τὶς πολλὲς μικρὲς χάλκινες ὑποδιαρέσεις (minimi), δὲν βρέθηκε ἄλλος «θησαυρός». Ἐρευνα στὸ Μουσεῖο Πατρῶν — χωρὶς νὰ μπορῶ νὰ ἰσχυρισθῶ ὅτι εἶναι ἐξαντλητικὴ — ἐπισήμανε μεμονωμένα νομίσματα ποὺ ἀνήκουν σὲ βασιλεῖς Ἰουστίνου Β': 8 ⁵, Τιβερίου Β': 1 ⁶, Μαυρικίου: 1 ⁷ καὶ Φωκᾶ: 7 ⁸. Μὲ τὴν ἀνέυρεση νομισμάτων ποὺ κυκλοφοροῦν μέσα στὴν πόλη τῆς Πάτρας μετὰ τὸ 587/8, ἡ ὁποία σύμφωνα μὲ τὴ μαρτυρία τοῦ Χρονικοῦ τῆς Μονεμβασίας τὸ ἔτος αὐτὸ μετωκίσθη ἐν τῇ τῶν Καλαυρῶν χώρᾳ, θὰ πρέπει νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ἡ μετοικεσία δὲν εἶναι καθολικὴ ἢ ὅτι οἱ κατακτητὲς ἔχουν οἰκονομικὲς συναλλαγές μὲ ἄλλες περιοχές τῆς Αὐτοκρατορίας. Εἶναι ἐπίσης δυνατόν νὰ ἀμφισβητηθεῖ ἡ χρονολογία 587/8 καὶ νὰ τεθεῖ ἡ κατάκτηση καὶ ἡ ἐγκατάσταση τῶν Ἀβάρων ποὺ ἀναφέρει τὸ Χρονικὸ σὲ μεταγενέστερα χρόνια. Τουλάχιστον μέχρι σήμερα

1. W. Vollgraff, *Le sanctuaire d'Apollon Pythéen à Argos*, Paris 1956, σελ. 97, 98.

2. ΑΔ 23(1968) Β' 1 - Χρονικά, σελ. 144 (Ecole Française d'Athènes) καὶ BCH 92 (1968) σελ. 1040 (Chronique des fouilles).

3. W. Rudolf, *Hesperia* 48 (1979), σελ. 303, σημ. 18.

4. Π. Λαζαρίδης, ΑΔ 28 (1973) Β' 1- Χρονικά, σελ. 232.

5. Μ ΚΩΝ 570/1 (ἀνασκαφὴ ὁδ. Μιαούλη 49), Μ ΝΙΚΟ 572/3 (Μ. Πατρῶν, ἀρ. 505), Κ ΝΙΚΟ 572/3 (ἀνασκαφὴ ὁδ. Μιαούλη 49), Μ ΚΩΝ 573/4 (Μ. Πατρῶν, ἀρ. 497), Μ ΚΥΖ 574/5 (ἀνασκαφὴ ὁδ. Κανακάρη 121), Μ ΚΥΖ 575/6 (ΑΔ 26, 1971, σελ. 194), Κ ΘΕΣ 578 (ἀνασκαφὴ ὁδ. Μιαούλη 49), Κ ΘΕΣ 578 (ἀνασκαφὴ ὁδ. Κανακάρη 121).

6. Κ ΚΥΖ 580/1 (ἀπὸ κατάσχεση, Μ. Πατρῶν, ἀρ. 205), βλ. καὶ πίνακα 1.

7. Κ ΘΕΣ 591/2 (ἀνασκαφὴ ὁδοῦ Ἀγίου Νικολάου 63) βλ. καὶ πίνακα 2.

8. Κ ΚΥΖ 605/6 (ἀνασκαφὴ ὁδ. Νοταρᾶ 9), Μ ΚΥΖ 608/9 (ἀνασκαφὴ οἰκοπ. «Μίσκο»), Μ ΚΩΝ 608/9 (ἀπὸ κατάσχεση, Μ. Πατρῶν ἀρ. 193), Κ ΝΙΚΟ (Μ. Πατρῶν ἀρ. 507) Κ ΚΩΝ, Μ ΚΩΝ (χρονολογία φθαρμένη), Κ ΘΕΣ (ἀνασκαφὴ ὁδ. Κανακάρη 121).

κανένα νόμισμα από τη βασιλεία του Ἡρακλείου δὲν ἐντοπίσθηκε στὴν Πάτρα.

Ὁ δρόμος ἀπὸ τὴν παραλία τοῦ Κορινθιακοῦ πρὸς τὸ ἐσωτερικό, ποὺ ξεκινοῦσε ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς ἀρχαίας Σικυῶνος πρὸς τὴν ἀρχαία Τιτάνη καὶ τὸν Φλιοῦντα γιὰ νὰ καταλήξει στὴ Νεμέα, ἀκολουθοῦσε τὴν ἀριστερὴ ὄχθη τοῦ Ἀσωποῦ καὶ ἦταν στενὸς καὶ δύσβατος. Στὴν περιοχὴ τῆς ἀρχαίας Τιτάνης βρέθηκε ὁ «θησαυρὸς» τοῦ Μποζικᾶ (ἀρ. 15)¹, μὲ τελευταία κοπὴ τοῦ ἔτους 573/4. Τὰ νομίσματα ἀνήκουν ὅλα στὴ βασιλεία τοῦ Ἰουστίνου Β' ἀλλὰ δύσκολα μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι κρύφτηκαν λόγω ἐπιδρομῆς, γιὰτι καὶ ἡ χρονολογία τῆς τελευταίας κοπῆς εἶναι ἀρκετὰ πρῶιμη καὶ οἱ συνθῆκες εὐρεσῆς τους δὲν δηλώνουν κάτι ἀνάλογο. Ἴσως πρόκειται γιὰ ἀποθησαυρισμένα χρήματα. Νοτιότερα ἀπὸ τὸν Μποζικᾶ, στὸ Πετρί Νεμέας, βρέθηκε ἓνας σόλιδος τοῦ Φωκᾶ². Στὸ Πετρί, ὅπου ἦταν πιθανότατα ἡ ἀρχαία θέση Κελεαί, ἐπισημάνθηκαν καὶ λείψανα παλαιοχριστιανικοῦ κτίσματος μὲ ψηφιδωτὸ δάπεδο³.

Σὲ ἄλλο δρόμο, ποὺ ὁδηγοῦσε ἀπὸ τὴν παραλία τοῦ Κορινθιακοῦ πρὸς τὴν ἐνδοχώρα καὶ ἔνωνε τὸ σημερινὸ Ξυλόκαστρο μὲ τὰ Τρίκαλα, ἀνάμεσα στὰ ποτάμια Κριὸς καὶ Σύθας, στὴ θέση τῆς ἀρχαίας Πελλήνης, βρέθηκε ὁ «θησαυρὸς» ἀρ. 16. Ἡ Πελλήνη, ποὺ ἄκμαζε στοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους ἐπιζοῦσε καὶ στοὺς πρωτοβυζαντινοὺς, ὅπως δείχνει ἡ ἀνακάλυψη παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς, ἐνῶ γιὰ τὸν οἰκισμὸ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἐλάχιστα γνωρίζουμε⁴. Ὁ «θησαυρὸς» ποὺ βρέθηκε στὴν Πελλήνη, ἀνέκδοτος καὶ ἄγνωστος μέχρι σήμερα, προσφέρει τὴ μαρτυρία ὅτι ὁ κίνδυνος ποὺ ἀπειλεῖ τὴν περιοχὴ χρονολογεῖται λίγο μετὰ τὸ 585, σύμφωνα μὲ τὸ τελευταῖο νόμισμα (584/5) καὶ τὸ ἔτος αὐτὸ πλησιάζει πολὺ τὴ χρονολογία 587/8 τοῦ Χρονικοῦ τῆς Μονεμβασίας. Ὅπως δείχνει τὸ περιχόμενό του, συστήθηκε ἐπὶ Ἰουστίνου Β', ἀλλὰ δὲν γνωρίζουμε λεπτομέρειες γιὰ τὶς συνθῆκες κάτω ἀπὸ τὶς ὁποῖες βρέθηκε. Ὁ «θησαυρὸς» αὐτὸς εἶναι ὁ νεώτερος χρονολογικὰ ἀπὸ ὅλους ὅσους

1. Ὁ Μποζικᾶς βρίσκεται κοντὰ στὴν ἀρχαία Τιτάνη καὶ στὴν κορυφὴ τοῦ λόφου ὅπου εἶναι τὸ νεκροταφεῖο τοῦ χωριοῦ ἀποκαλύφθηκαν μωσαϊκὸ δάπεδο καὶ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη ποὺ ὑποδηλώνουν τὴν ὑπαρξὴ ἐκεῖ παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς: BCH 82 (1958) σελ. 702, εἰκ. 16. D. Pallas, RAC 35 (1959), σελ. 214 - 215. J. - P. Sordini, *Mosaïques paléochrétiennes de Grèce*, BCH 94 (1970), σελ. 704, ἀρ. 6.

2. Μά ν τ ω Κ α ρ α μ ε σ ί ν η - Ο ἰ κ ο ν μ ῖ δ ο υ, ΑΔ 21 (1966) Β' 1 - Χρονικά, σελ. 13.

3. Ι. Παπαχριστοδούλου, ΑΔ 24 (1969) Β' 1 - Χρονικά, σελ. 103. BCH 95 (1971), σελ. 865 (Chronique des fouilles).

4. Ἀπὸ τὶς ἀνασκαφές τοῦ Α. Ὁρλάνδου, ΠΑΕ 1931, σελ. 73 - 83 καὶ ΠΑΕ 1932, σελ. 62 - 63, βεβαιώθηκε ὅτι ἡ θέση τῆς ἀρχαίας Πελλήνης ἦταν στὴ ράχη δυτικὰ τοῦ χωριοῦ Ζούγρα (σημ. Πελλήνη). Στὰ μεσαιωνικὰ χρόνια ὀνομαζόταν Κέρκοβα καὶ σήμερα ὀνομάζεται Τσέρκοβα. Βλ. Μιχαήλ Κορδῶση, *Συμβολὴ στὴν Ἱστορία καὶ Τοπογραφία τῆς περιοχῆς Κορίνθου* στοὺς μέσους χρόνους, Ἀθήνα 1981, σελ. 216 - 217, σημ. 312 - 318.

βρέθηκαν στην Πελοπόννησο και σε ολόκληρη την Ελλάδα του ΣΤ' αϊ., τῆς δεκαετίας τοῦ '80. Ὁ Ρορονιό¹ τόνισε τὸ γεγονὸς ὅτι, σύμφωνα μὲ τὰ μέχρι τότε στοιχεῖα, οἱ «θησαυροὶ» ποὺ βρέθηκαν στην Ελλάδα δὲν ξεπερνοῦν τὸ 583/4 (χρονολογία «θησαυροῦ» Ἰσθμίας) καὶ συγκρίνοντάς τους μὲ τοὺς «θησαυροὺς» τῆς Μακεδονίας διαπίστωσε ὅτι οἱ τελευταῖοι εἶναι νεώτεροι χρονολογικά («θησαυρὸς» ἀπὸ Βάργαλα: 584/5 καὶ Μπαμπᾶ: 584/5). Μὲ τὴν παρουσίαση τῶρα τοῦ «θησαυροῦ» τῆς Πελλήνης αὐτὸ δὲν ἰσχύει πλέον. Ἄς σημειωθεί ὅτι ὅπως στοὺς «θησαυροὺς» τῆς Μακεδονίας ἔτσι καὶ στὸ εὑρημα ἀπὸ τὴν Πελλήνη οἱ τελευταῖες κοπὲς εἶναι μισοὶ φόλλεις ἀπὸ τὸ νομισματοκοπεῖο τῆς Θεσσαλονίκης.

Ὁ δρόμος τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Κορινθίας πρὸς τὴν Κεντρικὴ καὶ Δυτικὴ Πελοπόννησο συνέπιπτε μέχρι τῆς Νεμέας μὲ τὸ δρόμο ποὺ ὀδηγοῦσε πρὸς τὸ Ἄργος, προχωροῦσε στὴ συνέχεια δυτικὰ καὶ κατόπιν νοτιοδυτικὰ πρὸς τὴν Ἀρκαδίαν ἐνῶ μιὰ διακλάδωσή του ἔφθανε στὸ Φενεὸ καὶ ἀπὸ κεῖ πάλι δυτικὰ πρὸς Κλειτορία². Στὴν περιοχὴ αὐτὴ βρέθηκαν οἱ «θησαυροὶ» τῆς Κλειτορίας καὶ τοῦ Πριολίου (ἀρ. 20, 21). Δυστυχῶς δὲ γνωρίζουμε ἀκόμη χρονολογίες κοπῆς γιὰ τὸν πρῶτο, γιὰτὶ ὁ «θησαυρὸς» ἐνῶ ἔχει κατατεθεῖ στὸ Νομισματικὸ Μουσεῖο Ἀθηνῶν δὲν ἐντοπίσθηκε. Ἀντίθετα γιὰ τὸν λεπτομερῶς μελετημένο «θησαυρὸ» τοῦ Πριολίου, βόρεια τῆς ἀρχαίας Κλειτορίας, ποὺ συστήθηκε ἐπὶ Ἰουστίνου Β', γνωρίζουμε τὴ χρονολογία ἀπόκρυψης λίγο μετὰ τὸ 584 καὶ ὅπως δείχνει ἡ διατήρησή της, ἡ τελευταία κοπὴ (583/4) ἔχει κυκλοφορήσει ἀρκετά. Ἡ χρονολογία αὐτὴ εἶναι ἡ ἴδια μὲ τὴ χρονολογία τοῦ «θησαυροῦ» τῆς Ἰσθμίας (ἀρ. 9) καὶ πολὺ κοντὰ στὴ χρονολογία τοῦ «θησαυροῦ» τῆς Πελλήνης. Στὴν ἴδια περιοχὴ ἀπὸ τὴν Πάον τῶν Καλαβρύτων³ βρέθηκαν δύο φόλλεις τοῦ Φωκά⁴, στοιχεῖο ἐνδεικτικὸ ὅτι παρ' ὅλες τὶς ἀναστατώσεις ποὺ διαπιστώνονται γιὰ τὴν περιοχὴ στὰ 583/4, ἡ ζωὴ ξαναρχίζει.

Ἀπὸ τὸ ἀρχαϊκὸ ὑψίπεδο τῆς Μαντίνειας προέρχονται οἱ «θησαυροὶ» τῆς Νεστόνης (ἀρ. 22)⁵, ποὺ περιέχει σόλιδους Ἰουστινιανοῦ Α' καὶ τῆς Μαντίνειας (ἀρ. 23). Τὸ δεύτερο αὐτὸ «θησαυρὸ», οἱ συνθῆκες εὕρεσης καὶ ἡ λεπτομερὴς παρουσίαση ἐπιτρέπει νὰ χρονολογήσουμε μετὰ τὸ 576. Ἡ ἀρχαιολογικὴ ἐρευνα διαπίστωσε στρῶμα καταστροφῆς στὴν ἀρχαία Μαντί-

1. Ρορονιό, CRAI 1980, σελ. 234, 242.

2. Γιὰ τὴν περιοχὴ τῆς ἀρχαίας Κλειτορίας: Γ. Παπανδρέου, Ἀρχαιολογικαὶ καὶ τοπογραφικαὶ ἐρευναι ἐν τῇ περιοχῇ τῶν Καλαβρύτων, ΠΑΕ 1920, σελ. 95 - 146.

3. Γιὰ τὰ ἐκτεταμένα ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Πάου: Παπανδρέου, ὁ.π. 121 κέ. καὶ Ἐπετηρὶς Καλαβρύτων 2 (1970), σελ. 65 - 76.

4. Μάττω Καραμεσίνη - Οἰκονομίδου, ΑΔ 25 (1970) Β' 1 - Χρονικά, σελ. 9, ἀρ. 5.

5. Στὴ Νεστόνη (τ. Τσιπιανά), στὴ Μονὴ Κοιμήσεως Θεοτόκου Γοργοεπηκόου ἔχουν ἐντοιχισθεῖ παλαιοχριστιανικὰ γλυπτά: Ν. Μουτσόπουλου, Αἱ παρὰ τὴν Τρίπολιν μοναὶ Γοργοεπηκόου, Βαρσῶν καὶ Ἐπάνω Χρέπας, ΕΕΒΣ 29 (1959), σελ. 390 - 445.

νεια¹. Κανένα μεταγενέστερο χρονολογικά νόμισμα δὲν βρέθηκε στὴ Μαντίνεια. Ἀπὸ τὸν βορειότερα κείμενο Ὁρχομενὸ («θησαυρὸς» ἀρ. 24) τὰ τελευταῖα νομίσματα εἶναι τοῦ 571/2, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν περιοχὴ ἀγοράστηκε νόμισμα τοῦ 576/7². Ὁ δρόμος κατευθυνόταν νοτιοδυτικὰ πρὸς Μεγαλόπολη, ὅπου ἔξω ἀπὸ τὰ τείχη τῆς ἀρχαίας πόλης βρέθηκε «θησαυρὸς» (ἀρ. 25) μικρῶν χάλκινων ὑποδιαιρέσεων Ε' ἢ ΣΤ' αἰ., Καὶ στὸ Παλαιοχώρι, τῆς ἐπαρχίας Μεγαλοπόλης ἐπισημάνθηκε «θησαυρὸς» (ἀρ. 26) μικρῶν χάλκινων ὑποδιαιρέσεων, γιὰ τὸν ὁποῖον δὲν ξέρουμε τίποτε ἄλλο. Στὴν ἀνατολικὴ Ἀρκαδίᾳ, ὁ «θησαυρὸς» (ἀρ. 27) ἀπὸ τὸν Ἅγιο Νικόλαο Κυνουρίας περιέχει κοπὲς Ἰουστίνου Β' ἢ τελευταῖα τῶν ὁποίων χρονολογεῖται τὸ 575/6.

Κοντὰ στὰ σύνορα τῆς Ἀρκαδίας μὲ τὴ Λακωνία, στὸ δρόμο ποὺ ὁδηγοῦσε ἀπὸ τὴ Μεγαλόπολη πρὸς τὴ Σπάρτη βρισκόταν ἡ ἀρχαία Πελλάνα. Ἡ θέση τῆς ἐντοπίσθηκε στὸ τέρμα τοῦ βουνοῦ Βρουλιᾶ (Σελλασία), δυτικὰ τῆς κοίτης τοῦ Εὐρώτα, κοντὰ στὰ Παλιὰ Καλύβια τοῦ χωριοῦ Γεωργίτσι ποὺ σήμερὰ ἔχουν μετονομαθεῖ σὲ Πελλάνα. Ἡ Πελλάνα βρισκόταν πάνω στὸν ἕνα ἀπὸ τοὺς δύο δρόμους — ὁ ἄλλος ἦταν τῆς Σελλασίας — ποὺ ὁδηγοῦσαν ἀπὸ τὸ βορρᾶ πρὸς τὴ Σπάρτη³. Δὲν ἔχουμε στοιχεῖα γιὰ τὴν Πελλάνα στὰ πρωτοβυζαντινὰ χρόνια. Ὁ «θησαυρὸς» (ἀρ. 28), ποὺ βρέθηκε σὲ πρόσφατη ἀνασκαφὴ στὴν εἴσοδο μυκηναϊκοῦ τάφου, εἶναι νομίζω τὸ πρῶτο στοιχεῖο γιὰ τὸν οἰκισμὸ στὰ χρόνια αὐτὰ καὶ ὁ πρῶτος «θησαυρὸς» ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο ποὺ ἀποτελεῖται ἀποκλειστικὰ ἀπὸ κοπὲς τῆς βασιλείας τοῦ Φωκᾶ. Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὶς τελευταῖες χρονολογικὰ κοπὲς (608/9), τότε, ἡ λίγο μετὰ, θὰ ἔγινε ἡ ἀπόκρυψή του, γεγονὸς ποὺ ὑποδηλώνει ἴσως μία ἐπιδρομὴ. Τὸ εὔρημα γίνεται ἀκόμη πιὸ ἐνδιαφέρον, ἂν συνδυασθεῖ μὲ τὸ «θησαυρὸ» ἀπὸ τὸ χωριὸ Βασαρᾶ (ἀρ. 29) ἀνατολικὰ τοῦ ἄλλου δρόμου, τῆς Σελλασίας, ποὺ ὁδηγοῦσε ἀπὸ τὸ βορρᾶ πρὸς τὴ Σπάρτη, γιὰ τὸν ὁποῖον γνωρίζουμε μὲ βεβαιότητα ὅτι μεταξὺ τῶν 10 χρυσῶν νομισμάτων ὑπῆρχε 1 σόλιδος Φωκᾶ, ἀλλὰ δὲν ἀποκλείεται καὶ τὰ ὑπόλοιπα νὰ ἀνῆκαν στὴν ἴδια βασιλεία. Στὶς παρυφῆς τοῦ Ταυγέτου, δυτικὰ τοῦ Μυστρᾶ, στὸ χωριὸ Τρύπη βρέθηκε «θησαυρὸς» (ἀρ. 30) πολλῶν μικρῶν χάλκινων ὑποδιαιρέσεων.

1. Γ. Σ τ α ῖ ν χ ά ο υ ε ρ, ΛΔ 29 (1973 - 4), Β' 2 - Χρονικά, σελ. 300, ὅπου σημειώνεται: «Τὴν τελευταίαν εἰκόνα τῆς ἡρημωμένης πόλεως δίδει στρώμα καταστροφῆς τοῦ κεντρικοῦ αὐτοῦ δωματίου τοῦ κτηρίου τοῦ 6ου αἰ. μ.Χ. Ἐπὶ τοῦ δαπέδου ἀπεκαλύφθησαν τέσσαρες ἀμφικιονίσκοι καὶ ἰσάριθμα ἐπιθήματα. Ἐτέρα τρία ἐπιθήματα καὶ δύο τεθραυσμένοι ἀμφικιονίσκοι εἶχον ριφθεῖ ἐντὸς τοῦ παρακειμένου φρέατος. . .».

2. A. Plassart, BCH 39 (1915), σελ. 121.

3. Ἡ στρατηγικὴ θέση τῆς Πελλάνας ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὴν ὁχύρωση ποὺ εἶχαν στὴν ἀρχαία ἐποχὴ οἱ Λακεδαιμόνιοι: στὰ νότια, τὸ Χαράκωμα καὶ στὰ βόρεια, τὴν Αἴγυν, ὅπου στὸν ἀρχαῖο πύργο κτίστηκε μεσαιωνικὸ ὄχυρό: Ν ι κ. Π α π α χ α τ ζ ῆ ς, ἔκδ. Πανσανίου Ἑλλάδος Περιήγησις, Λακωνικά, Ἀθήνα 1976, σελ. 314, σημ. 5, 402 - 404 (Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν).

Πολύ νοτιότερα στο χωριό 'Απιδέα¹ τῆς ἐπαρχίας 'Επιδάουρου Λιμηρᾶς, στὶς νοτιοδυτικὲς παρυφές τοῦ Πάρνωνα, πάνω στὸ δρόμο ποὺ ὁδηγοῦσε ἀπὸ τὶς Γερωνθρές (Γεράκι) πρὸς τὴν ἀκτὴ, καὶ νοτιοδυτικὰ πρὸς Μονεμβασία βρέθηκε «θησαυρὸς» (ἀρ. 31) ποὺ ἀπαρτίζεται ἀπὸ 8 χρυσᾶ. Συστήθηκε προφανῶς στὴ βασιλεία τοῦ 'Ιουστίνου Β' (τὰ 6 ἀπὸ τὰ 8 ἀνήκουν σ' αὐτοὺς τοὺς χρόνους) καὶ κρύφθηκε ἐπὶ Μαυρικίου, χωρὶς βέβαια νὰ μποροῦμε νὰ χρονολογήσουμε ἀκριβῶς σὲ ποιό ἔτος τῆς βασιλείας του. 'Απὸ τὴν περιοχὴ τῆς Λακωνίας γνωρίζουμε ἀπὸ τὶς δημοσιευμένες ἀναφορές, ἀπὸ τὸ ναὸ τῆς 'Ορθίας 'Αρτέμιδος: 6 νομίσματα 'Ιουστίνου Β', 3 Μαυρικίου καὶ 2 Φωκᾶ² ἕναν μισὸ φόλλι ἀπὸ τὴ βασιλικὴ τῶν Μολάων: ΚΥΖ 574/5³ καὶ ἕνα νόμισμα 'Ηρακλείου χωρὶς βεβαιότητα⁴. 'Η ἔρευνα γιὰ τὰ μεμονωμένα νομίσματα τῆς Λακωνίας στὸ Μουσεῖο τῆς Σπάρτης δὲν ἔχει ἀκόμη πραγματοποιηθεῖ.

'Απὸ τὴ Δυτικὴ Πελοπόννησο, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς «θησαυροὺς» ἀπὸ τὸ Σαμικὸ (ἀρ. 33) καὶ τὴ Ζάχα (ἀρ. 34) ποὺ περιέχουν μικρὲς χάλκινες ὑποδιαίρεσεις (minimi), ὁ «θησαυρὸς» ἀπὸ τὸ φράγμα τοῦ Πηνειοῦ, κοντὰ στὴν ἀρχαία 'Ηλιδα (ἀρ. 32) κρύβεται ἢ χάνεται μετὰ τὸ 578. Οἱ «θησαυροὶ» τῆς 'Ολυμπίας (ἀρ. 35) κρύβονται ἐπίσης στὰ ἴδια χρόνια. Τὰ μεμονωμένα νομίσματα τῆς 'Ολυμπίας ποὺ δημοσιεύθηκαν ἀπὸ τὸν Ποστολάκα καὶ κατατέθηκαν στὸ Νομισματικὸ Μουσεῖο 'Αθηνῶν καὶ ἡ ἔρευνα στὰ νομίσματα τοῦ Μουσείου 'Ολυμπίας ἀπὸ τὶς γερμανικὲς ἀνασκαφές⁵ περιέχουν: Τιβερίου Β: 4⁶, Μαυρικίου: 6⁷, Φωκᾶ: 8⁸ 'Ηρακλείου: 1⁹. Καὶ ἐνῶ ἀπὸ ὁλόκληρη τὴν περιοχὴ

1. Στὴν 'Απιδέα ὅπου τοποθετεῖται ἡ Παλαιὰ τοῦ Παυσανία καὶ ἴσως ἡ κόμη Πλεῖται τοῦ Λιβίου βρέθηκαν πολλὲς βυζαντινὲς ἐκκλησίες: A. J. B. W a c e - F. W. H a s l u c k, BSA 15 (1908 - 1909), σελ. 162 - 163. A. 'Ο ρ λ ἄ ν δ ο ς, EEBΣ 4 (1927), σελ. 343 - 351. 'Ο ἴδιος, ABME 1 (1935), σελ. 130, 138.

2. A. M. W o o d w a r d, *The Coins*, στὸ ἔργο *The Sanctuary of Artemis Orthia at Sparta*, ἐκδ. R. M. D a w k i n s, *The Journal of Hellenic Studies*, Suppl. ἀρ. 5, 1929, σελ. 397.

3. Ρ ο δ ο ν ῖ κ η 'Ε τ ζ έ ο γ λ ο υ, ΑΕ 1974, σελ. 253.

4. Ε. Β α ρ ο ῦ χ α - Χ ρ ι σ τ ο δ ο υ λ ο π ο ῦ λ ο υ, ΑΔ 19 (1964) Β' 1 — Χρονικά, σελ. 14. (: "Άγιος Νικόλαος Βοιωτῶν, θέση Βρομώντας — Πληροφορίες κ. 'Αναστασάκη).

5. Στὰ νομίσματα τοῦ Μουσείου 'Ολυμπίας τῶν γερμανικῶν ἀνασκαφῶν, ὑπάρχει ἕνας μισὸς φόλλις Μαυρικίου ἢ Τιβερίου Β' χωρὶς ἐνδείξεις γιὰ τόπο καὶ χρόνο εὑρεσης (OFO 191).

6. Τιβέριος Β': 1 σόλιδος ΚΩΝ (=Ποστολάκας, Νομίσματα 1885, σελ. 60 - 61) καὶ 3 χάλκινα: Κ χ.ξ.ν. (ἀρ. Νομ. Μουσ. 1449, αὐτοψία) Μ ΚΥΖ (ἀρ. Νομ. Μουσ. 1839 αὐτοψία) Μ 580/1 (ἀρ. Νομ. Μουσ. 769, αὐτοψία).

7. Μαυρίκιος: 1 σόλιδος ΚΩΝ, καὶ 5 χάλκινα: Κ 584/5, χ.ξ.ν. Μ ΚΩΝ 586/7, Μ ΝΙΚΟ 586/7, Μ ΝΙΚΟ 587/8, Μ ΑΝΤ 595/6 (=Ποστολάκας, 61).

8. Φωκᾶς: Μ ΚΩΝ 604/5, Μ ΚΩΝ 606/7, Μ ΚΥΖ 606/6, Μ 602/3, Μ ΑΝΤ 603/4, Μ ΑΝΤ 606/7, Μ ΝΙΚΟ 605/6 (Ποστολάκας, σελ. 61 - 62. Τὸ τελευταῖο νόμισμα ὁ Ποστολάκας τοποθετεῖ στὸ 607/8 ἀλλὰ μετὰ ἀπὸ καθαρισμό καὶ αὐτοψία: 605/6).

9. 'Ηράκλειος: Κ.χ.ξ.ν. (ἀρ. Νομ. Μουσ. 1857). 'Αναγνωρίστηκε ἀπὸ αὐτοψία στὰ δημοσιευμένα ἀπὸ τὸν Ποστολάκα νομίσματα τοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου 'Αθηνῶν.

τῆς Δυτικῆς Πελοποννήσου δὲν εἶχε ἐπισημανθεῖ «θησαυρός» μετὰ τὸ 578, ἢ πρόσφατη μελέτη τοῦ περιεχομένου τοῦ εὐρήματος ἀπὸ τὴν ἀνασκαφὴς στὴν παλαιοχριστιανικὴ βασιλικὴ τῆς Ἀγίας Κυριακῆς¹, στὴν παραθαλάσσια βορειοδυτικὴ Μεσσηνία, ὁδηγεῖ καὶ πάλι στὰ πρῶτα χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Μαυρικίου (582/3).

Λαμβάνοντας ὑπ' ὄψη τὸν παράγοντα τοῦ τυχαίου στὴν ἀνέυρεση τῶν νομισματικῶν «θησαυρῶν» καθὼς καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ συστηματικὴ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα στὴν Πελοπόννησο ἔχει κυρίως ἐντοπισθεῖ σὲ κέντρα ἀκμαῖα στὴν ἀρχαία καὶ ρωμαϊκὴ ἐποχὴ, θὰ συνοψίσουμε τὰ στοιχεῖα ποὺ μέχρι τώρα ἔχουν συλλεγεῖ καὶ μελετηθεῖ.

Ἀπὸ τοὺς 36 «θησαυροὺς» ποὺ συγκεντρώθηκαν, οἱ 21 βρέθηκαν μετὰ ἀπὸ ἀρχαιολογικὴ ἀνασκαφή, οἱ 7 εἶναι «σωστικά» εὐρήματα καὶ γιὰ τοὺς ὑπολοίπους 8 δὲν γνωρίζουμε τίς συνθήκες κάτω ἀπὸ τίς ὁποῖες βρέθηκαν. Τὸ σύνολο τῶν 36 «θησαυρῶν» μπορεῖ νὰ διαχωριστεῖ σὲ τρεῖς κατηγορίες: α) στοὺς «θησαυροὺς» ποὺ περιέχουν μόνο μικρὲς χάλκινες ὑποδιαίρέσεις τοῦ Ε' καὶ ΣΤ' αἰ. β) στοὺς «θησαυροὺς» τοῦ τελευταίου τέταρτου τοῦ ΣΤ' αἰ. καὶ γ) στοὺς «θησαυροὺς» τῶν δύο πρώτων δεκαετιῶν τοῦ Ζ' αἰ. Οἱ «θησαυροὶ» τῶν ὁποίων ἡ χρονολογία ἀπόκρυψης ἢ ἀπώλειας συμπίπτει ἢ πλησιάζει μὲ τίς χρονολογίες ποὺ παραδίδονται ἀπὸ τίς πηγές γιὰ τίς ἐπιδρομὲς τῶν Ἀβάρων καὶ Σλάβων τοῦ ΣΤ' αἰ. στὴ δεκαετία τοῦ '80 εἶναι 17 — ἂν καὶ γιὰ μερικοὺς ὑπάρχουν ἀμφιβολίες — καὶ συγκεκριμένα οἱ: ἀρ. 7 (Κόρινθος), ἀρ. 9 (Ἰσθμία), ἀρ. 10, 11 (Κεγχρεές), ἀρ. 14 (Νεμέα), ἀρ. 15 (Μποζικᾶ), ἀρ. 16 (Πελλήνη), ἀρ. 17 (Ἄργος), ἀρ. 20 (Κλειτορία), ἀρ. 21 (Πριόλιθος), ἀρ. 23 (Μαντίνεια), ἀρ. 24 (Ὀρχομενός), ἀρ. 27 (Ἀγ. Νικόλαος Κυνουρίας), ἀρ. 31 (Ἀπιδέα), ἀρ. 32 (ἀρχαία Ἡλιδας), ἀρ. 35 (Ὀλυμπία), ἀρ. 36 (Ἀγία Κυριακή). Μὲ κριτήριον πάλι τὴ χρονολογία τοῦ τελευταίου νομίσματος κάθε «θησαυροῦ» μπορούμε νὰ διακρίνουμε τοὺς 17 αὐτοὺς «θησαυροὺς» σὲ δύο κατηγορίες: α) αὐτοὺς ποὺ κρύβονται ἢ σταματοῦν γύρω στὸ 578 - 580 καὶ β) αὐτοὺς ποὺ κρύβονται ἢ σταματοῦν γύρω στὸ 583, 584, 585 καὶ μετὰ. Ἡ πρώτη ὁμάδα μπορεῖ νὰ συνδυασθεῖ μὲ τίς ἀναφορὲς τοῦ Μενάνδρου καὶ τοῦ Ἰωάννου Ἐφέσου καὶ γεωγραφικὰ κατανέμεται: στὴν πόλη τῆς Κορίνθου καὶ τὸ λιμάνι τῆς Κεγχρεές, κατεβαίνει πρὸς τὴ Νεμέα, Μποζικᾶ, Ἄργος. Ἐντοπίζεται ἐπίσης στὸ ἀρκαδικὸ ὑψίπεδο τῆς Μαντίνειας, ἐπεκτείνεται ἀνατολικά στὴν Κυνουρία καὶ δυτικὰ στὴν πεδιάδα τοῦ Ἡλειακοῦ Πηνειοῦ, στὴν ἀρχαία Ἡλιδας καὶ νοτιώτερα στὴν

1. Σύμφωνα μὲ τὴν ἀναφορὰ τοῦ Δ. Παλλὰ, ΑΔ 16 (1960), σελ. 122 - 125, ἡ βασιλικὴ βρισκόταν στὴ θέση ὅπου ἀργότερα εἶχε ἰδρυθεῖ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου. Ἡ πεντάκλιτη βασιλικὴ ἐρειπώθηκε ἀπὸ σεισμοὺς καὶ ἀνακαινίσθηκε πρὶν ἀπὸ τὸ 583, ὅπως δείχνει ἡ χρονολογία τοῦ τελευταίου νομίσματος τοῦ «θησαυροῦ». Κατὰ τὸν Ζ' αἰ., τὸ μνημεῖο ἐρειπώνεται. Ἡ μονόκλιτη ἐκκλησίᾳ, στὰ ἐρείπια τοῦ βήματος, εἶναι τῆς ἐποχῆς τῶν Κομνηνῶν.

ἀρχαία Ὀλυμπία. Ἡ δεύτερη ομάδα (583 κ.έ.) ἐντάσσεται χρονολογικά πολὺ κοντὰ στὴν παραδιδόμενη ἀπὸ τὸ Χρονικὸ τῆς Μονεμβασίας χρονολογία 587/8, ἀλλὰ δύσκολα μπορούμε νὰ ἀποδεχθοῦμε ὅτι ἀποδεικνύει πῶς στὸ συγκεκριμένο αὐτὸ ἔτος ἔγινε ἡ κατάκτηση τῆς Πελοποννήσου, ὅπως κατηγορηματικὰ δηλώνει τὸ κείμενο.

Ὡς πρὸς τὴ γεωγραφικὴ κατανομή, κανένας «θησαυρὸς» δὲν προέρχεται ἀπὸ τὶς πόλεις ποὺ ἀναφέρει τὸ Χρονικὸ τῆς Μονεμβασίας, δηλαδὴ τὴν Πάτρα, τὴν Κόρινθο, τὴ Σπάρτη, ἴσως μόνον ἀπὸ τὸ Ἄργος. Οἱ «θησαυροὶ» τῆς ομάδας αὐτῆς ἐντοπίζονται: στὴν εἴσοδο τῆς Πελοποννήσου (Ἰσθμία, 583/4), στὴν Πελλήνη (584/5), ὅχι πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὴν παραλία τοῦ Κορινθιακοῦ καὶ προχωρεῖ στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Ἀχαΐας, στὶς νότιες παρυφές τῶν Ἀροανείων (Κλειτορία, Πριόλιθος 583/4). Ὁ «θησαυρὸς» τῆς Ἀγίας Κυριακῆς (582/3) εἶναι καὶ ὁ μόνος ἀπὸ τὴν παράλια νοτιοδυτικὴ Πελοπόννησο, ἐνῶ στὴ νοτιανατολικὴ Πελοπόννησο ἐπισημαίνεται ὁ «θησαυρὸς» τῆς Ἀπιδέας (582 - 602). Ἀπὸ τὴ γεωγραφικὴ κατανομή τῶν «θησαυρῶν» τῆς ομάδας αὐτῆς δὲν μπορούμε νὰ χαράξουμε ἓνα ὁδοιπορικὸ τῶν ἐπιδρομῶν ποὺ προοδευτικὰ μέσα στὸ χρόνο, νὰ δείχνει τὴν ἀθόδο ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότο γιὰτὶ οἱ «θησαυροὶ» τῶν νοτιωτέρων τμημάτων ἔχουν πρωϊμώτερες κοπές ἀπὸ τοὺς βορειότερους, τῆς Ἰσθμίας καὶ τῆς Πελλήνης. Ἀλλὰ ἐπειδὴ οἱ διαφορὲς στὴ χρονολογία ἀπόκρυψης εἶναι πολὺ μικρές, ἓνα ἢ δύο χρόνια, αὐτὸ εἶναι μία διαπίστωση ποὺ δὲν ἀνταποκρίνεται στὴν πραγματικότητα. Μὲ βάση τὰ ὅσα προαναφέρθηκαν μπορούμε νὰ διακρίνουμε διαδοχικὲς φάσεις στὶς ἐπιδρομές, διαδοχικὰ κύματα, ἀλλὰ δύσκολα μπορούμε νὰ ὀρίσουμε μία συγκεκριμένη χρονιά. Στὰ 586/7, 587/8 καὶ 588/9 ἡ νομισματικὴ κυκλοφορία δὲν εἶναι περισσότερο μειωμένη ἀπὸ ἄλλες χρονιές, ἀντίθετα, ὅπως ἤδη τονίσαμε, γιὰ τὸ 587/8 ἔχει ἐπισημανθεῖ ἀρκετὰ σημαντικὴ αὔξηση στὴν Πελοπόννησο σὲ σχέση μὲ τὰ ἄλλα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Μαυρικίου (βλ. πίνακα 2).

Κανένας «θησαυρὸς» δὲν ἀποκαλύφθηκε ποὺ νὰ περιέχει νομίσματα χρονολογούμενα μεταξὺ 585 καὶ 609. Ἡ τρίτη ομάδα τῶν «θησαυρῶν» ποὺ ἐντοπίσθηκαν ἀποτελεῖται ἀπὸ εὐρήματα ποὺ ἡ ἀπόκρυψή τους ἀνήκει στοὺς χρόνους τοῦ Φωκᾶ καὶ τοῦ Ἡρακλείου. Ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν οἱ «θησαυροὶ» τῆς Λακωνίας, καὶ ἰδιαίτερα ὁ «θησαυρὸς» τῆς Πελλάνας ποὺ κρύβεται μετὰ τὸ 609 καθὼς καὶ ὁ σόλιδος τοῦ Φωκᾶ ἀπὸ τὸ «θησαυρὸ» τοῦ Βασαρά, ποὺ βρέθηκαν κοντὰ σὲ δρόμους ποὺ ὀδηγοῦν πρὸς τὴ Σπάρτη καὶ ἀπηχοῦν ἀναστατώσεις γιὰ τὶς ὁποῖες δὲν ἔχουμε φιλολογικὲς μαρτυρίες. Ἡ ἀνέυρεσή τους καταρρίπτει τὴν κατηγορηματικὴ ἀναφορὰ τοῦ Χρονικοῦ τῆς Μονεμβασίας ὅτι ἡ Πελοπόννησος κατακτήθηκε τὸ 587/8, ἐκτὸς τοῦ δύσβατου ἀνατολικοῦ μέρους, γιὰτὶ στὸ τμήμα αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάγεται ἡ βόρεια Λακωνία. Ἄν εἶχαν κατακτηθεῖ τὰ μέρη αὐτά, ἀπὸ ποιὸν ἐπιδρομέα θὰ ἔκρυβαν οἱ κάτοικοι τῶν περιοχῶν τὰ χρήματά τους καὶ πῶς θὰ τὰ εἶχαν

ἀποκτήσει; Ἀντίθετα, οἱ «θησαυροὶ» τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρακλείου προέρχονται ἀπὸ τὸ Σολομό, τὴν εὐρύτερη περιοχὴ τῆς Κορίνθου, τμήμα ποῦ σύμφωνα μὲ τὸ Χρονικὸ τῆς Μονεμβασίας εἶχε μείνει «καθαρόν» ἀπὸ Σλάβους. Ἡ ἀπειλὴ στὴν περιοχὴ ἔρχεται τὴ φορὰ αὐτὴ ἀπὸ τὴ θάλασσα. Καὶ μὲ τὴν τρίτη αὐτὴ ὁμάδα τῶν «θησαυρῶν» ἐνισχύεται ἡ ἐντύπωση ποῦ διατυπώθηκε ὅτι οἱ ἐπιδρομὲς εἶναι διαδοχικὲς καὶ κατὰ κύματα.

Οἱ περισσότερες θέσεις στὶς ὁποῖες βρέθηκαν οἱ «θησαυροὶ» ἀνήκουν σὲ περιοχὲς κατάλληλες γιὰ καλλιέργεια καὶ ἀγροτικὲς ἐγκαταστάσεις, σὲ πεδιάδες ποῦ διαρρέονται ἀπὸ ποτάμια, ἢ στοὺς πρόποδες βουνῶν. Ἡ ἔρευνα γιὰ τὴν ἐπισήμανση «θησαυρῶν» καὶ μεμονωμένων νομισμάτων βοήθησε ἐπίσης στὴ διαπίστωση ζωῆς, στὰ παλαιοχριστιανικὰ χρόνια, σὲ ὀρισμένους οἰκισμοὺς γιὰ τοὺς ὁποῖους δὲ γνωρίζαμε κανένα ἄλλο στοιχεῖο, ὅπως στὴν Πελλάνα, τὸν Πριόλιθο, τὸ Σολομό, τὸν Ἅγιο Νικόλαο Κυνουρίας, κ.ἄ.

Ἀπὸ τὸ νομισματικὸ ὕλικὸ ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο τοῦ ΣΤ' καὶ Ζ' αἰ. μποροῦμε νὰ διατυπώσουμε ὀρισμένες γενικὲς παρατηρήσεις, σχετικὰ μὲ τὴν κυκλοφορία. Ὁ μεγάλος ἀριθμὸς τῶν ἀποθησαυρισμένων μικρῶν χάλκινων ὑποδιαίρέσεων τοῦ Ε' καὶ ΣΤ' αἰ., ποῦ βρέθηκε ὅχι μόνον στὰ μεγάλα κέντρα, ὅπως στὴν Κόρινθο, τὴν Πάτρα, τὴν Ὀλυμπία, ἀλλὰ καὶ σὲ μικροὺς, ἄσημους καὶ ἀπομονωμένους οἰκισμοὺς ὅπως στὸ Παλαιοχώρι Ἀρκαδίας, τὴν Τρύπη Λακωνίας καὶ ἄλλοι, εἶναι ἐνδεικτικὸς γιὰ τὸ ὅτι στοὺς αἰῶνες αὐτοὺς ἡ νομισματικὴ κυκλοφορία εἶναι ἐντατικὴ γιὰ τὶς καθημερινὲς οἰκονομικὲς συναλλαγές καὶ ἀποδεικνύει τὴ σύναψη ἐμπορικῶν συναλλαγῶν νομισματικοῦ χαρακτήρα. Ἡ κυκλοφορία τῶν χρυσῶν νομισμάτων εἶναι πολὺ χαμηλὴ. Ἀπὸ ὀλόκληρη τὴν Πελοπόννησο ἐπισημάνθηκαν μόνο 29 χρυσὰ νομίσματα τοῦ ΣΤ' καὶ Ζ' αἰ. ποῦ κατανέμονται: Ἰουστινιανὸς Α': 6 (1 Κόρινθος: ΠΑΕ 1962, σελ. 51 καὶ 5 Νεστάνη Ἀρκαδίας: θησ. ἀρ. 22) Ἰουστίνος Β': 12 (6 Ἀπιδέα. θησ. ἀρ. 31, 6 ἀρχαία Ἡλιδ. θησ. ἀρ. 32). Τιβέριος Β': 2 (1 Ἀπιδέα, θησ. ἀρ. 31, 1 Ὀλυμπία, θησ. ἀρ. 35) Μαυρίκιος: 2 (1 Ἀπιδέα, θησ. ἀρ. 31, 1 Ὀλυμπία, θησ. ἀρ. 35). Φωκᾶς: 4 (3 Σολομός, θησ. ἀρ. 12, 1 Βασαράς, θησ. ἀρ. 29). Ἡράκλειος: 3 (Σολομός, θησ. ἀρ. 12). Ἐξάλλου, κανένα ἀργυρὸ νόμισμα δὲν προέρχεται ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο στοὺς αἰῶνες αὐτοὺς. Ἡ μεγαλύτερη κυκλοφορία τῶν χάλκινων νομισμάτων μετὰ τὴ βασιλεία τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α' καὶ μέχρι τὴ βασιλεία τοῦ Ἡρακλείου, ἐντοπίζεται στὰ χρόνια τοῦ Ἰουστίνου Β', κατὰ τὰ ὁποῖα συστήνονται ὅλοι οἱ «θησαυροὶ» ποῦ κρύβονται ἐπὶ Μαυρικίου. Ἡ γνωστὴ καὶ ἀπὸ ἄλλες περιοχὲς τῆς Αὐτοκρατορίας πτώση τῆς κυκλοφορίας ἐπὶ Τιβερίου Β' καὶ Μαυρικίου εἶναι αἰσθητὴ καὶ στὴν Πελοπόννησο. Μικρὴ ἄνοδος σημειώνεται στὴ βασιλεία τοῦ Φωκᾶ, τὰ νομίσματα τοῦ ὁποῖου κυκλοφοροῦν καὶ σὲ ἀπομακρυσμένες ἀπὸ τὰ μεγάλα κέντρα θέσεις. Ἀντίθετα, τὰ νομίσματα τοῦ Ἡρακλείου, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Κόρινθο, Ἀκροκόρινθο καὶ τὴν εὐρύτερη περιοχὴ τῆς τὸ Σολομό, σχεδὸν δὲν κυκλοφοροῦν σὲ

κανένα άλλο μέρος τῆς Πελοποννήσου, ἐνῶ περισσότερη διάδοση ἔχουν τὰ νομίσματα τοῦ Κώνσταντος Β'. Ἀπὸ τὸ δεύτερο μισὸ τοῦ Ζ' αἰ. καὶ μέχρι τὸν Θ' αἰ. κανένα νόμισμα δὲν βρέθηκε στὴν Πελοπόννησο, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πόλη τῆς Κορίνθου, φαινόμενο ἐνδεικτικὸ τῆς στροφῆς τῶν κατοίκων στὴν ἀγροτικὴ ζωὴ καὶ τῆς παρακμῆς τοῦ ἀστικοῦ βίου, γενικὸ χαρακτηριστικὸ τῆς Αὐτοκρατορίας.

ANNA ABPAMEA

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

- AAA 'Αρχαιολογικά Ἀνάλεκτα ἐξ Ἀθηνῶν
 ABME 'Αρχεῖον τῶν Βυζαντινῶν Μνημείων τῆς Ἑλλάδος
 AΔ 'Αρχαιολογικὸν Δελτίον
 Adelson - Kustas, *Hoard of Minimi*: H. L. A. Adelson - G. L. Kustas, *A Sixth Century Hoard of Minimi from the Western Peloponnese*, American Numismatic Society. Museum Notes, 11 (1964), σελ. 159 - 205.
 AE 'Αρχαιολογικὴ Ἐφημερίς
 AJA American Journal of Archaeology
 BSA The Annual of the British School at Athens
 Dengate, *Coin Hoards*: J. A. Dengate, *Coin Hoards from the Gymnasium Area at Corinth*, Hesperia 50 (1981), σελ. 147 - 188.
 Edwards, *Corinth VI*: Katharine M. Edwards, *Coins (1896 - 1929)*, *Corinth VI: Results of Excavations Conducted by the American School of Classical Studies at Athens*, Cambridge, Mass., 1933.
 Edwards, *Report*: Katharine M. Edwards, *Report on the Coins Found in the Excavations at Corinth during the Years 1930 - 1935*, Hesperia 6 (1937), σελ. 241 - 256.
 Harris, *Coins*: Josephine M. Harris, *Report on the Coins found at Corinth during the Years 1936 - 1939*, Hesperia 10 (1941), σελ. 143 - 162.
 Hohlfelder, *Kenchreai*: R. L. Hohlfelder, *Kenchreai. Eastern Port of Corinth, III. The Coins*, Leiden 1978.
 Lemerle, *Miracles I, II*: Paul Lemerle, *Les plus anciens Recueils des Miracles de Saint-Démétrius et la pénétration des Slaves dans les Balkans*, τ. I, Texte, Paris 1979, τ. II, Commentaire, Paris 1981.
 Popović, MEFRA 1975: V. Popović, *Les témoins archéologiques des invasions Avaro-Slaves dans l'Illyricum byzantin*, Mélanges de l'École Française de Rome, Antiquité, Paris, 87 (1975), σελ. 445 - 504.
 Popović, CRAI 1978: V. Popović, *La descente des Koutrigours, des Slaves et des Avars vers la mer Egée: le témoignage de l'Archéologie*, Comptes Rendus de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres, Paris 1978, σελ. 596 - 648.
 Popović, CRAI 1980: V. Popović, *Aux origines de la slavisation des Balkans: la constitution des premières sklavinies macédoniennes vers la fin du VIe siècle*, Comptes Rendus de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres, Paris 1980, σελ. 230 - 257.
 IIAE Πρακτικά τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας
 RAC Rivista di Archeologia Cristiana
 Scranton, *Corinth XVI*: R. L. Scranton, *Corinth, vol. XVI: Mediaeval Architecture in the Central Area of Corinth, Results of Excavations Conducted by the American School of Classical Studies at Athens*, Princeton, New Jersey 1957.
 Yannopoulos, *Argolide*: P. A. Yannopoulos, *La pénétration slave en Argolide*, Etudes Argiennes, BCH Suppl. VI, 1980, σελ. 323 - 371.